

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KATJA SELIŠNIK

MENTOR: DOC. DR. JERNEJ PIKALO

**KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA V
DIGITALNI DOBI**

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2005

KAZALO	2
SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV	4
1. UVOD	5
2. METODOLOŠKI OKVIR	6
2.1. PREDMET RAZISKOVANJA IN PROBLEM DIPLOMSKEGA DELA	6
2.2. HIPOTEZE	6
2.3. CILJI DIPLOMSKEGA DELA	6
2.4. UPORABLJENE METODE IN STRUKTURA ANALIZE	7
3. KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA	9
3.1. NACIONALNA OSNOVA NADNACIONALNEGA RAZMIŠLJANJA	10
3.2. GLOBALIZACIJA	11
3.2.1. Osrednja opredelitev pojma	11
3.2.2. Kritična ocena globalizacije – mitična mantra?	12
3.2.3. Svet – globalna vas?	13
3.2.4. Odmevni učinek globaliziranega sveta – terorizem	14
3.3. OPREDELITEV KOZMOPOLITSKE DEMOKRACIJE	15
3.3.1. Kaj je kozmopolitizem?	15
3.3.2. Kozmopolitska demokracija – osrednja definicija	18
3.3.3. Avtarkija – utopija?	19
3.3.4. Kozmopolitska načela	20
3.3.5. Distributerji kozmopolitizma	22
3.3.5.1. Državljeni	23
3.3.5.2. Regionalna oblast	26
3.3.5.3. Državna oblast	26
3.3.5.4. Mednarodne organizacije in multinacionalne korporacije	27
3.3.5.5. Združeni narodi kot primer svetovne oblasti	28
3.3.6. Vzpostavitev korelacije med Andersonovim narodom in svetovno državo	32

4. VIRTUALNA DEMOKRACIJA	34
4.1. VIRTUALNI IZZIV FIZIČNIM ENTITETAM – KIBERPROSTOR	34
4.2. INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA IN E-OBLAST	37
5. HUMANITARNI VIDIK	41
6. SINERGIJA POLITIKE IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE NA NACIONALNI RAVNI – SLOVENIJA IN KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA	43
6.1. UGOTAVLJANJE PRISOTNOSTI KOZMOPOLITSKIH NAČEL V SLOVENSKI USTAVI	43
6.2. POLITIČNE STRANKE IN NOVE TEHNOLOGIJE	46
6.2.1. Raziskava uporabe interneta s strani političnih strank (za lastno promocijo)	46
6.2.1.1. Ponovitev raziskave – uporaba interneta v letu 2004 (politične stranke)	47
7. POVEZAVA OBRAVNAVANIH TIPOV DEMOKRACIJ	50
7.1. NACIONALNA DEMOKRACIJA	51
7.2. IMAGINARNA KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA	52
7.3. PSEVDO-KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA	52
7.4. NOVA KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA	53
7.5. KLASIFIKACIJA SLOVENIJE	55
8. SKLEP	57
9. LITERATURA	59

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

BDP	- Bruto domači proizvod
EU	- Evropska unija
ICANN	- Internet Corporation For Assigned Names and Numbers (Organizacija za internetna domenska imena in naslove)
IKT	- Informacijsko-komunikacijska tehnologija
NATO	- North Atlantic Treaty Organization (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)
NSK	- Neue Slowenische Kunst
OZN	- Organizacija Združenih narodov
ULZN	- Ustanovna listina Združenih narodov
UNICEF	- United Nations International Children's Fund (Sklad Združenih narodov za pomoč otrokom)
VS	- Varnostni svet (OZN)
ZDA	- Združene države Amerike

1. UVOD

»*Sunt certi denique fines.*« (Vsaka reč ima svoje meje.)

Latinski pregovor

Navidez preprosti latinski izrek nosi v sebi genski zapis celotnega obstoja človeka pred iztekom drugega tisočletja. Politična realnost je bila končna: države so imele svoje meje, narodi so mejili na sosednje narode, morja so bila razdeljena, itd. Preteklik je v tem segmentu uporabljen z namenom insinuacije. Namigovanje se tu nanaša na dvom v končnost, ki ga je sprožila besedna zveza »kozmpolitska demokracija«. Pojem (še) ne negira obstoječega stanja razmejenosti sveta, ampak je nekakšna dolgoročna strategija, ki ni omejena na štiri mandatna leta.

Tematika je privlačna predvsem zavoljo njene aktualnosti. Na časovni premici se namreč nahajamo v relativno paradoksalnem obdobju. Na eni strani obstajajo težnje po svetovnem državljanstvu ter domovini, na drugi pa smo priča izbruhu fundamentalizmov, nacionalizmov in podobnih reakcionarnih gibanj. *Summa summarum* 'regionalnih' (v njihovem geografskem, ne političnem smislu) kriz je globalna kriza. Osnovna ideja pričujoče naloge je preučevanje alternativne rešitve obstoječega stanja – kozmpolitske demokracije.

Koncept nosi v sebi revolucijo, hkrati pa je potrebna revolucija v mišljenju ljudi, da bi kozmpolitsko demokracijo dojeli in sprejeli v vsej njeni razsežnosti. Preučevani tip demokracije je produkt časa, ko je svet spoznal, da je sposoben samouničenja. Današnji »novi svet« (ki presega le nekdanjo evropsko metaforo Severne Amerike) - v smislu prevevanja kozmpolitskega duha - je inkorporiran v igri balansiranja med humanitarnostjo in tujimi neposrednimi investicijami, med deževnim gozdom in informacijsko tehnologijo, itd. Skratka, je svet nasprotij, ki so prav z odpiranjem meja preskočila »nacionalno«. Pomembno je, da temu preskoku sledi tudi miselnost posameznika. Zatekanje v sfere kozmpolitske demokracije nikakor ne pomeni izbruh politične naivitete, temveč preučevanje povsem legitimne alternative upravljanja sveta (v nediktatorsko-zveneči različici termina). Takšen bo tudi namen mojega diplomskega dela.

2. METODOLOŠKI OKVIR

2.1. PREDMET RAZISKOVANJA IN PROBLEM DIPLOMSKEGA DELA

Predmet raziskovanja pričujočega diplomskega dela je kozmopolitska demokracija, ki se kot nova paradigma pojavlja od zadnjih desetletij prejšnjega stoletja. Manjši segment raziskave bo namenjen 'humanitarnemu' aspektu te demokracije (kot njeni empirični manifestaciji), v osnovi pa bo preučevana zlasti v sozvočju s tehnološkim napredkom. Diplomsko delo bo torej osredotočeno na teoretične aspekte predmeta z namenom odkrivanja njegove empirične aplikabilnosti.

2.2. HIPOTEZE

V diplomskem delu bomo preverili sledečo hipotezo:

»V času digitalne demokracije se morajo tudi kozmopolitski demokrati (ob svoji humanitarnosti) posluževati informacijske in komunikacijske tehnologije, saj brez inkorporacije tega orodja širjenje kozmopolitizma ni mogoče. Virtualna in kozmopolitska demokracija sta inovacijski smernici, katerima bo sledil (politični) človeški razvoj v tem tisočletju.«

Preverjanje hipotez bo potekalo predvsem s pomočjo sekundarne literature na omenjenem področju, kar je pogojeno z relativno novostjo tematike.

2.3. CILJI DIPLOMSKEGA DELA

Osrednji cilji diplomskega dela so:

- opredelitev kozmopolitske demokracije

- preizkus obstojnosti pojma (kozmpolitske demokracije) ob soočenju z današnjo, digitalno dobo
- oblikovanje okvirnega (novega) modela sodelovanja kozmpolitizma z virtualnim (ob inkorporaciji humanitarnosti)

2.4. UPORABLJENE METODE IN STRUKTURA ANALIZE

Pri oblikovanju naloge ter opisovanju selekcioniranega problema bomo uporabili sledeče metode:

- deskriptivno (opisno) metodo (opisovanje in razlaganje kozmpolitske demokracije ter pripadajočega pojmovnega aparata).
- analizo sekundarnih virov (obstoječe monografije, zborniki ter revije).
- analizo internetnih virov (za podporo mednarodni razsežnosti preučevanja kozmpolitske demokracije).

Diplomsko delo je razdeljeno na 8 poglavij.

Uvodu (prvo poglavje) sledi *drugo poglavje*, v katerem je predstavljen metodološki okvir. Slednji obsega opredelitev predmeta, hipoteze, ciljev ter metod, uporabljenih in namenjenih preučevanju.

V *tretjem poglavju* sledi prvi del diplomske naloge, kozmpolitska demokracija. Sistematično prehajamo preko opredelitve njenega, globaliziranega, razvojnega okolja (globalizacija, njeni spektri, preučevanje najpogostejših metafor ter nekaterih učinkov, kot je terorizem) do podrobnejšega opredeljevanja najpomembnejših pojmov (definicije, načela, težave, akterji, ipd.).

V *četrtem poglavju* sledi pregled drugega sestavnega dela diplomske naloge, virtualne demokracije. Predstavljen je kiberprostor (kot potencialna nova arena politike) ter vpliv informacijsko-komunikacijskih tehnologij na upravo in politiko.

Peto poglavje je namenjeno preučevanju Slovenije iz izbrane perspektive. Celotni segment je zastavljen nekoliko bolj raziskovalno, saj prvi del lahko povzamemo kot testiranje slovenske Ustave iz stališča kozmopolitskih načel, drugega pa predstavlja preučevanje slovenskih političnih strank in njihovega odnosa do novih tehnologij (ter kozmopolitizma) z aktualno ponovitvijo raziskave, ki je bila izvedena že v letu 2002 (z namenom preučevanja vpliva volilnega leta na spletne strani strank oziroma splošno prilagajanje strank IKT).

Šesto poglavje predstavlja sklepno povezavo osrednjih obravnavanih tipov demokracij (kozmpolitske in virtualne), vsebuje pa poizkus vzpostavitve modela na podlagi treh determinant – humanitarnosti, novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij in mednarodne odprtosti (zaprtosti).

Sedmo poglavje vsebuje sklep, strnjen povzetek ugotovitev diplomskega dela v relaciji s primarno zastavljeno hipotezo.

Osnovne ugotovitve pričujočega diplomskega dela bi lahko strnili v misel, da kozmopolitsko in virtualno demokracijo lahko smatramo kot inovacijski smernici dobe, v katero smo vstopili. Odnos med njima se preveša v simbiozo (oziroma skoraj parazitizem, če ga privzamemo kot ekstremno variacijo na temo simbioze). Ti demokraciji druga drugo soustvarjata. Ena od ugotovitev (na podlagi preučitve vseh vključenih raziskovalnih indikatorjev – tehnologije, zunanje politike in humanitarnosti) pa je, da Slovenija ne odgovarja vsem standardom tu opredeljene 'nove kozmopolitske demokracije.

3. KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA

Opredelitev pojma je (kot v splošnem velja za pretežno večino družboslovnih definicij) prepuščena posameznim avtorjem in njihovi izvirnosti pri izbiranju obsega definicije. Hkrati je nujno, da ob politološkem raziskovanju ponotranjimo dejstvo, da koncepti v družbenih vedah ne dosegajo matematične natančnosti oziroma niso večni in obče veljavni (slednji določili sta včasih vprašljivi tudi v t.i. 'natančnih znanostih'). Tako Farr (1982: 693) izpostavlja dve določnici 'idealnih' konceptov – namreč, da so »ahistorični« (čisto kvalitativni in časovno neobremenjeni) ter »z izključno akademskim namenom« (čiste izmišljotine znanstvenikov). Vendar avtor na koncu ugotovi, da koncepti politične znanosti takšnih določnic ne bodo nikoli dosegli, saj se jim a) »spreminjajo pomeni (odvisno od uporabe)«, b) »se sami spreminjajo kot se spreminjajo prepričanja in prakse političnih akterjev, ki jih uporabljajo« in c) »nekateri koncepti bodo vedno časovno omejeni oziroma se bodo nanašali le na omejeno območje ali časovni razpon človeške zgodovine«. (Farr, 1982: 698-99) Takšen primer je tudi kozmopolitska demokracija, ki bo morda v roku stotih let tudi sama po sebi historični koncept (ali pa realnost).

Splošnonazorsko velja, da kozmopolita – novega človeka nove dobe – dojemamo kot posameznika, katerega domovina ne sovпада več z nacionalno državo, pač pa se zgodi ekspanzija svetovnih dimenzij; domovina postane globalen pojem.

S politološkega stališča to morda zveni nekoliko naivno, vendar je cilj pričujočega dela razširitev obzorja izven črne skrinjice, imenovane »država«, kot posledica že skoraj razvpitega pojava (ki je prav tako spričo svoje relativne mladosti noviteta), globalizacije. Srečujemo jo v vseh sferah družbenega življenja, vendar je na mestu vprašanje, ali je ta fenomen resnična novost ali ne. Za teoretično izhodišče lahko vzamemo razlago Davida Helda: »Živimo v svetu, ki se spreminja zaradi procesov globalizacije. Povezanost različnih ljudstev danes je bolj intenzivna, kot je bila kdaj koli poprej. Vendar pa globalizacija ni nov fenomen; družbe so bile vedno povezane med seboj do določene mere.« (Held, 2000)

Osrednji pomen lahko v sodobnem času pripišemo prav besedni zvezi, ki končuje citat: »... do določene mere.« Danes je povezanost namreč vseobsegajoča. Tako si na primer trgovanja, financ, politike in varnosti nikakor ne moremo več predstavljati v izoliranem

kontekstu (enako velja tudi za večino ostalih področij družbenega, gospodarskega in političnega sistema). Vseeno moramo ohraniti mero objektivnosti, ki nam omogoča bolj problemski pristop do določenih metafor, ki prehitro postanejo apologetska mašila politične retorike.

3.1. NACIONALNA OSNOVA NADNACIONALNEGA RAZMIŠLJANJA

Pred premikom v sfero nadnacionalnega razmišljanja (v relaciji s kozmopolitizmom, rdečo nitjo pričujočega diplomskega dela) je primeren ogled današnje postavitve temeljev družbe (oziroma percepcije realnosti). Splošne določnice so namreč neprimerno bolj statične, kot bi pričakovali glede na stopnjo naprednosti razmišljanja v navezi z razvitostjo tehnologije.

Primerno ponazoritev današnjega dojemanja sveta nudi Benedict Anderson, ko pravi, da je »...zavest narodnosti (nation-ness) v resnici najbolj univerzalno veljavna vrednota političnega življenja danes. ... V sodobnem svetu je vsakdo lahko, mora biti in 'je' določene narodnosti, enako kot vsakdo 'je' določenega spola.« (Anderson, 1998: 11-3)

V tej nalogi nikakor ne skušam negirati narodnosti kot takšne, saj menim, da naša realnost še ni dovolj razvita za tovrstne poizkuse (najverjetneje bi to lahko povzeli kar s psihološkim nagnjenjem posameznika k stremenju po vrnitvi »domov« in k »materiki«). Narodnost bo za posameznika vedno (ali vsaj še zelo dolgo) podlaga, na kateri bo lahko gradil svoj kozmopolitski duh. Predstavlja stalnico v času (skoraj redno) menjajočih se političnih shem (v lastni ali tujih državah).

Oprelitev naroda po zgoraj omenjenem avtorju je sledeča: »Narod je zamišljena politična skupnost – zamišljen je hkrati kot notranje omejen in suveren.« (Anderson, 1998: 14) Zamišljenost v tem primeru predstavlja dejstvo, da niti pripadniki najmanjšega naroda (približek katerega je Slovenija) ne spoznajo vseh svojih sonarodnjakov, ne srečajo vseh – niti ne slišijo zanje – in vendar vsak izmed njih v mislih nosi predstavo o povezanosti v skupnost prav s temi ljudmi, katere nikoli ne bo spoznal. Omejenost dokazuje dejstvo, da imajo tudi največji med narodi svoje končne - četudi spremenljive - meje, za katerimi bivajo drugi narodi. Suverenost si narod izbori

zlasti spričo svojega pluralizma religij ter svobode na ostalih področjih družbenega življenja. Skupnost pa predstavlja dejstvo, da se ne glede na neenakost in izkoriščanje le-ta pojavlja kot globoko, horizontalno tovarištvo.

V okviru nadaljnjih definicij kozmopolitske demokracije bo sledila tudi primerjava oziroma poizkus nove definicije svetovne države po Andersonovih kriterijih¹. Tako bomo v duhu pričujočega poglavja skušali nadgraditi nacionalno osnovo z nadnacionalnim.

3.2. GLOBALIZACIJA

3.2.1. Osrednja opredelitev pojma

V družboslovju obstaja mnogo definicij, ki se ukvarjajo s pojmom globalizacije. Običajno zasledimo pojem 'vse-svetovne povezanosti'; vseeno pa je to zgolj površinska ocena (ki omogoča demagoške ekskurzije politikov). V osnovi pa lahko govorimo o treh arenah družbenega življenja, ki so bile predmet večine opravljenih raziskav pri vprašanju globalizacije:

Tabela 1: Osnovne sfere, kjer je najbolj vidna globalizacija

Sfera	Opredelitev	Oblike izmenjav znotraj sfere
GOSPODARSTVO	Družbeno okolje (ureditev) za produkcijo, izmenjavo, distribucijo in potrošnjo dobrin in storitev.	Materialna (trgovina, najem, plača-delo, plačilo-storitev, akumulacija kapitala)
POLITIČNA SKUPNOST	Družbeno okolje (ureditev) za koncentracijo in uporabo moči, zlasti do take mere, ko vključuje organizirano uporabo prisile in nadzora (vojska, policija...), kot tudi institucionalizirane spremembe praks kot sta avtoriteta in diplomacija, ki lahko vzpostavi nadzor nad prebivalstvom in teritorijem.	Politična (podpora, varnost, prisila, avtoriteta, sila, nadzor, legitimnost, poslušnost)

¹ Glej poglavje 3.3.6.

KULTURA	Družbeno okolje (ureditev) za produkcijo, izmenjavo in izražanje simbolov, ki predstavljajo dejstva, čustva, pomene, prepričanja, preference, okuse in vrednote.	Simbolna (komunikacija, objavljane, predstava, učenje, rituali, zabava, oglaševanje...)
---------	--	---

Vir: Waters, 1990: 7-8.

Govorimo o procesu, »med katerim se geografske ovire odmikajo iz družbenih in kulturnih ureditev ter med katerim ljudem postaja vse bolj jasno, da se zares odmikajo.« (Waters, 1995: 3) Tako so ustvarjeni predpogoji za svetovno povezanost, ki pa je »...mnogo več kot le razširjanje družbenih odnosov in aktivnosti preko regij in meja... Države in družbe postanejo vse bolj prepletene v svetovnih sistemih in omrežjih interakcije.« (Held in McGrew, 2003: 3) Tako lahko počasi opazujemo relativizacijo omejitev družbenega časa in prostora (zlasti s pomočjo informacijsko-komunikacijske tehnologije, kot bomo preučevali v nadaljevanju).

Lahko rečemo, da »...globalizacija označuje rastočo stopnjo ali obseg in pospeševanje ter poglobljanje učinka medregionalnih tokov in vzorcev družbene interakcije... skratka, dogaja se transformacija v obsegu človeške družbene organizacije.« (Held in McGrew, 2003: 4) Pojavlja se na vseh področjih družbenega življenja – na kapitalskem, kulturnem, političnem, ekološkem... Hkrati pa tudi ti segmenti niso izolirani znotraj svoje kategorije, temveč medsebojno povezani.

3.2.2. Kritična ocena globalizacije – mitična mantra?

Globalizacija je (zlasti v novem tisočletju) pridobila status mantre sodobnih politikov. Izkazala se je namreč kot pojav z izredno uporabnostjo pri upravljanju v državi, gospodarski sferi... (oziroma, mnogokrat, kot primerno orodje množične manipulacije). Oglejmo si praktični prikaz: slovenska politika je v času vključevanja v EU (oziroma, bolje rečeno, prilagajanja za možnost vstopa) nenehno poudarjala nujnost tega dejanja (vključitve). Razlog je bil očiten: potrebno je pristopiti k večji novodobni aliansi, sicer nas bodo kot majhno državo preprosto izrinile večje (ali pa bomo predmet množične 'razprodaje' korporacijam). Argument je, da moramo slediti zahtevam globalizacije s ciljem napredka. Na drugi strani pa imamo paradoksalno plat vseslovenskega političnega stališča, vidno med predvolilnim bojem in v začetnem obdobju po volitvah:

paziti moramo, da se ne prepustimo učinkom globalizacije (ki smo jih, ironično, sami sprejeli s podporo vstopu v EU) in se borimo za ohranitev lastne identitete, nacionalne suverenosti in podobnih (žal) floskul politične realnosti.

Soočamo se torej s pojavom, ki je sposoben kameleonske konformacije v danih okoliščinah. Zato je pomembno, da ga poskušamo sprejemati kritično ter s čim večjo mero objektivnosti (pri slednji na tem mestu latentno (zaradi obsega naloge) upoštevamo družboslovne zadržke).

Zavedati se moramo namreč, da ima zavest o vse bolj intenzivnem 'zbliževanju' sveta lahko povsem obratni učinek, saj »...lahko ustvarja nove sovražnosti in konflikte, daje zagon reakcionarnim politikam in pogloblja ksenofobijo.« (Held in McGrew, 2002: 1)

Pomemben stranski učinek globalizacije (ki je po svoji moči že davno presegel pridevnik 'stranski'), ki danes predstavlja eno večjih groženj nove dobe, je povečevanje družbenih in gospodarskih razlik. »To je vidno tako v državah kot med državami. ... Z globalizacijo se oblikujejo novi odnosi med sloji družbe, kar se manifestira v obsežnih razlikah med tistimi, ki so se premaknili na hitri tir in mečkači v liberalno-ekonomskem preoblikovanju, zlasti še na mestu vkopani nižji razred.« (Mittelman, 1997: 233)

3.2.3. Svet – globalna vas?

Nedvomno je to metafora, ki je med največkrat uporabljenimi v današnji retoriki - kot prispodoba sveta je danes uporabljena v 'dekorativne' namene v računalništvu, politiki, gospodarstvu, filozofiji ipd. Vseeno si moramo privoščiti pravilni odmerek skepticizma, preden ji damo paradigmatične razsežnosti.

Z gramatičnega stališča preučevana besedna zveza predstavlja oksimoron, saj 'vas' navadno pomeni zaprto skupnost, tako da je pridevnik 'globalna' navidez odvečen. Vseeno pa ujame bistvo prej (okvirno) omenjenega kozmopolitizma – svet naenkrat postane najožja domovina.

S predpostavko o globalni vasi pomeni ta prispodoba neposredni vdor v nacionalno pogojene izhodiščne predstave posameznika (ki so nam bile privzgojene v sklopu vrednot primarne socializacije). V osnovi 'vas' kot takšna pomeni najožjo celico javnega človeškega povezovanja (družino izvzemamo iz 'javnega') - metafora torej ponazarja odpiranje sveta ter korelacije, ki segajo povsem do osebnosti posameznika. Takšno predvidevanje je alarmantno za temelje posameznika, sloneče na narodnosti, hkrati pa ustvarja nove zamišljene skupnosti (v smislu raztezanja okvira Benedicta Andersona na globalno raven). Le-te imajo novo sposobnost: resnica je, da se vsi posamezniki ne morejo poznati med seboj, imajo pa neprimerno večji potencial spoznavanja kot v primeru nekdanjega naroda brez informacijsko-komunikacijske podpore.

3.2.4. Odmevni stranski učinek globaliziranega sveta - terorizem

Ambivalenca kozmopolitizma se pokaže predvsem v razkritju druge plati medalje. Razmislek o terorizmu nam prikaže paradoksalnost omenjenega pojava. Teroristi s svojimi dejanji na globalno odmevni ravni skušajo obvarovati pretežno lokalne (ali pa partikularne) pravice. V današnjem času smo priča vsakodnevnim ugrabitvam v Iraku; ekstremisti ugrabijo prebivalca poljubne dežele in z izsiljevanjem ter grožnjami o javni eksekuciji pritiskajo na njegovo državo izvora, da bi le-ta umaknila svojo vojsko ter vrnila Iraku izgubljeno suverenost. Takšna dejanja povsem odgovarjajo stopnji razvoja sveta, ki se kontinuirano povezuje v celoto. Posamezniki so prisiljeni v svetovno odmevne akcije za zadostitev parcialnih ali pretežno geografsko omejenih ciljev. Opazimo zanimivo tezo: lokalni interesi morajo dobiti globalno razsežnost, da so potem na lokalni ravni lahko zadoščeni. Naknadno se zato poraja vprašanje, ali v tem primeru sploh še govorimo o lokalnih interesih – ali imamo danes zgolj 'glokalne' interese?

Hkrati pa moramo biti kritični tudi med vpeljevanjem kozmopolitske, globalne demokracije – alternativa obstoječi prevladi elit je npr. ustvarjanje spletnega demosa – in obramba pred globalnim apartheidom, kot je antipod globalni vasi poimenoval Cameron (2001). Po njegovih besedah je terorizem lahko občutno manjša grožnja svobodi in demokraciji, kot pa odziv oblasti nanj. »Nikoli ni grožnja (demokraciji, op.a.) večja kot takrat, ko javnost, upravičeno prestrašena, voljno zamenja svoje pravice in svoboščine – zasebnost, zaščita pred državnim opazovanjem, pravica do

informiranosti,... - za zaščito; toda, ali obstaja alternativa?« Nekoliko bolj odmaknjen vpogled razkrije, kako države reproducirajo same sebe, zlasti pa svoje osrednje funkcije.

Ena drznejših domnev devetdesetih let prejšnjega stoletja je, da je terorizem glavni faktor, ki svet (po koncu hladne vojne) deli na 'dobro' in 'slabo' stran. Modificiral se je le zorni kot; komunizem ni več grožnja (ne bomo se spraševali o njegovi umetni postavitvi na stran 'negativnih' političnih sistemov) – potrebno je bilo 'ustvariti' novega nasprotnika, ob katerem je tvoja stran ponovno opredeljena kot t.i. 'good guy' (čeprav je G. W. Bushev prvi mandat – in priložnost mu je bila dana še drugič – domnevno pozicioniranje postavil pod vprašaj); kot najprimernejša alternativa se je ponudil islamski fundamentalizem zavoljo svojega neskladja s promoviranimi (zahodnimi) vrednotami. Proti terorizmu trdno nastopa 'dobri' Zahod s svojimi humanitarnimi intervencijami. Tako je krog reprodukcije države sklenjen (v ozadju stoji predpostavka, da se pozitivno razkrije šele ob soočenju z negativnim).

Zgornji segment ni mišljen kot kritika, pač pa ima vlogo drugačne osvetlitve današnje politične situacije, pri čemer je globalizacija upoštevana iz obeh njenih plati – tako njene lokalne kot globalne. Izkaže se, da sta obe strani komplementarni, ne nasprotni. Globalizacija se namreč gradi lokalno (vključevanje prebivalstva), deluje pa globalno (kot nekakšna povratna informacija in učinek).

3.3. OPREDELITEV KOZMOPOLITSKE DEMOKRACIJE

3.3.1 Kaj je kozmopolitizem?

V tem primeru govorimo o pojmu z izjemno praktično uporabnostjo. Zaradi svojega pozitivnega naboja pogosteje spremlja poljudne tematike (kot pa znanstvene). Definiran je na sledeči način:

***Kozmopolitizem** – zma m(ī) 1. Nazor, po katerem človek ne pripada posameznemu narodu, državi, ampak svetu kot celoti: pesnikov prehod od kozmopolitizma k patriotizmu / kozmopolitizem stoikov / slabš. Zaiti v hud buržoazni kozmopolitizem 2. Široka svetovna razgledanost in velika uglajenost, svetovljanstvo: presenetil jih je s svojim kozmopolitizmom*
(Madžarevič, 1998: 444)

Danes lahko govorimo o kozmopolitskem načinu življenja kot »načinu obstoja v svetu, načinu konstrukcije realnosti« (Waldron, 2000: 227) Pomeni naslednjo stopnjo razvoja človeka, ki je presegel nacionalne okvire (v tem primeru ni nujno, da je to njegova svobodna izbira, lahko je le 'žrtev' napredka, ki je zajel družbo, katere pripadnik je). Ideja kozmopolitizma je sama po sebi navidez naivna, kot je ugotovil že Kant (ki je kozmopolitsko alternativo samo po sebi smatral za odrešilno v času vojn, ko države skušajo podrežati druga drugo) – »tej ideji so se posmehovali veliki državniki, češ da je ... otročja in izključno akademična.« (Waldron, 2000: 229) Zavedati se moramo, da nova doba daje tematiki povsem drugačne (tehnološko gledano) predispozicije.

Od nekdanjega utopizma prihajamo v obdobje, ko že lahko govorimo o kozmopolitski kulturi. Še več, lahko se celo vprašamo, ali je mogoče popolnoma ločevati med kozmopolitizmom in človekom, ki je povsem zatopljen v lastno kulturo, brez 'kontaminacije' z drugimi? Waldron (2000: 231-232) zanika to možnost iz dveh razlogov:

- mnoge kulture imajo že same v sebi kozmopolitski vidik (govorimo o t.i. kulturah različnosti – kot je npr. posameznik, ki živi v New Yorku; edina njegova opcija je absolutno zavedanje različnosti kultur – obnašanja, jezikov, ipd.) ter
- čista (nekontaminirana) kultura je danes anomalija – izjema, ki jo razlagamo s pomočjo zgodovine in izjemno geografsko izolacijo.

Zanimiva je tudi Kantova fizična ponazoritev kozmopolitizma, ko pravi, da je »svet, na katerem živimo, krogla, ne pa neskončna ravnina... - torej, če se skušamo od nekoga čim bolj oddaljiti, se mu bomo sčasoma spet začeli približevati.« (Waldron, 2000: 236).

Sicer primer zveni otroško konkreten s svojim karikiranjem realnosti, vseeno pa nam materialno poda teoretična dejstva za osnovo kozmopolitizma.

Na mestu je vprašanje, zakaj bi se sploh zatekali v kozmopolitski idealizem kot rešitev iz obstoječega stanja, ko pa je jasno, da vsak posameznik želi biti gospodar lastne individualnosti in mirno vztrajati znotraj nacionalnih meja? Odgovor ponuja Lujeva (2000: 265) Poudari namreč, da je »kozmpolitska etična perspektiva, pravilno razumljena, realistična v svojem priznavanju splošnega človeškega stanja, ki ga zaznamujeta slabotnost in zmotljivost, zvesta ne zgolj enemu, ampak tudi večini (avtorica človeštvo opredeljuje kot »eno človeštvo in človeštvo mnogih« – torej, da ni homogenost nujna predpostavka, hkrati pa nas 'biti človek' ravno povezuje, op.a.) in tolerantna v lastni nenasilni promociji etičnega razumevanja«. Poudarek je predvsem na elementu tolerance; tako avtoričina različica kozmopolitizma ne predstavlja grožnjo družbi držav, pravi zgolj, da mora »taka družba priznati, podpirati... etične obveze človeštvu, pravici in toleranci.« (Lu, 2000: 265-66)

Posredni začetniki propagiranja t.i. 'globalne vasi' oziroma skoraj že kozmopolitizma so bili stoiki (takšna terminologija je produkt novejšje dobe); njihovo izhodišče je bilo, kot sledi (besede Zena, njihovega ustanovitelja):

»... Prebivalci tega našega sveta ne bi smeli biti razlikovani glede na lastna pravna pravila v ločenih mestih in skupnostih, ampak bi morali smatrati vse ljudi kot člane ene skupnosti in ene politične skupnosti (polity) ter bi morali imeti skupno življenje in red, skupen vsem...« (Heater, 1996: 13)

Jasno moramo upoštevati omejenost takratnega časa, saj besedna zveza 'tega našega sveta' ne presega meje življenja nekdanjih 'nebarbarov' (za stare Grke – vseh, ki niso bili tujci oziroma so bili Grki). Koncept je bil torej v osnovi bolj evropocentričen kot ne (vendar pa nikakor ni osamljen primer s svojim 'evropskim' predznakom, saj npr. vemo, da ima podobno izhodišče tudi globalizacija, tako je »koncept globalizacije očiten objekt za ideološke sume, saj... se zdi, da opravičuje širjenje zahodne kulture... Globalizacija je neposredna posledica ekspanzije evropske kulture čez planet preko kolonizacije...« [Waters, 1990: 3])

Scheffler (1999: 255) razmišlja o kozmopolitizmu v dveh lučeh - v prvi instanci kot o doktrini o pravici in na drugi strani kot o doktrini o kulturi in sebstvu (self). Spričo nadaljnjega univerzalizma v pričujoči nalogi privzemam komplementarnost med obema videnjema (tudi avtor ne trdi, da se medsebojno izključujeta); pravne norme niso namreč obsojene zgolj na veljavnost za omejene skupine, hkrati pa ima posameznik potencial, da svoje sposobnosti in lastno identiteto razvije tudi zunaj rodne kulturne skupnosti. Ali, kot karikira Ackerman (1994: 517), »definiranje samega sebe hkrati kot zasebnega državljana ZDA in liberalnega državljana sveta ni tako strašno, pravijo, kot poskušati biti ortodoksn žid in rimokatolik obenem.« Posameznik torej 'vsebuje' tudi kozmopolitski potencial, nekako tako kot velike (kozmpolitske) metropole – »kozmpolitsko mesto je, v končni fazi, prostor, kjer ljudje in kulture iz različnih ali vseh delov sveta živijo skupaj v bolj ali manj mirni koeksistenci.« (Lu, 2000: 262) Ključ je znova toleranca – tako na osebni kot na nadnacionalni ravni.

3.3.2. Kozmpolitska demokracija – osrednja definicija

Eden najbolj angažiranih protagonistov raziskovanja tega področja, ki je hkrati tudi prvi, ki je podal definicijo izbranega tipa demokracije, je David Held:

»Kozmpolitska demokracija se nanaša na način svetovnega upravljanja (geogovernance) in je drugačna od do danes opredeljenih. Namenoma smo se odločili zoper uporabo termina 'mednarodna demokracija', ker verjamemo, da je le-ta dvoumna. Kozmpolitska demokracija lahko izzove sistem demokratičnih pravil in procesov med državami brez ogrožanja notranjih sistemov slednjih. ... Izraz 'kozmpolitska' je uporabljen, da prikaže model politične organizacije, v kateri imajo državljani – ne glede na njihovo lokacijo na svetu – svoj glas, input in politično predstavništvo v mednarodnih zadevah, vzporedno in neodvisno od lastnih vlad. Konceptcija demokracije, ki jo tu razvijamo, ne vključuje zgolj sklop osnovnih vodil, pač pa povzroča obsežen proces. Osnovna poteza te demokracije, po naši presoji, ni le poseben sistem postopkov (čeprav je tudi le-ta pomemben), ampak tudi sledenje demokratičnim vrednotam, ki vključuje participacijo javnosti v političnem procesu. ... Kozmpolitska demokracija meri

k vzporednemu razvoju demokracije tako znotraj kot med državami.«
(Archibugi in Held, 1995: 12-14)

Zanimiva poteza kozmopolitske demokracije je razvidna prav v tem citatu. S svojim bistvom se odmika od običajnih opredelitev tipov demokracij, saj v tem primeru težko govorimo o posebnem tipu – gre za 'princip dežnika' - kozmopolitska demokracija namreč obsega in hkrati presega 'demokracije' v nacionalnih državah. Zanj je namreč značilna »popolna inkluzivnost – ne sme izključevati nikogar, saj si ne more privoščiti družbenih ločnic med 'znotraj' in 'zunaj' (vsaka politična skupnost, ki sebe želi smatrati za demokracijo, pa mora vsaj znati razlikovati med člani in nečlani).« (Habermas, 2003: 544) Ne pomeni torej nadomestitev, temveč nadgradnjo in dodatek demokratičnim idealom na globalni ravni.

3.3.3. Avtarkija – utopija?

Podobno stališče (kot prej navedeno Heldovo) je zavzel Ulrich Beck, ko je kozmopolitskega človeka interpretiral kot nekoga, ki »...ima hkrati korenine in krila.« (Beck, 2004: 10) Zagovarja zanimivo tezo, da s tem, ko čim bolj delujemo mednarodno, postajamo vse bolj suvereni: »Tisti, ki se zapre in ima svojo nacionalno suverenost za nekakšen fetiš, izgublja priložnost za sodelovanje in se prepušča globalnim možnostim delovanja kapitala, zato ni več sposoben reševati svojih problemov.« (Beck, 2004: 10)

Beck ponazarja nujnost kozmopolitske demokracije, saj nacionalna izolacija danes (zaradi hitro rastočih nadnacionalnih povezav, korporacij ipd.) ne predstavlja več primerne oziroma edine politične alternative, temveč ogroža samo bistvo nacionalnosti. Zunanja pomoč postaja nujna zlasti v državah, kjer so kuge novega tisočletja (AIDS v vsej svoji pandemični razsežnosti ali npr. ptičja gripa), ekološka pereča vprašanja (onesnaževanje, pretirano izkoriščanje naravnih virov ipd.), migracije prebivalstva (in tako opustošenje že okrnjenih nacionalnih znanstvenih središč) ter begunstvo in terorizem del dnevnega reda. Ob introspekciji pa kmalu ugotovimo, da je takšna realnost prevladujoča v večini držav, kar dodatno potrjuje nujnost koreliranja na vseh potencialnih nivojih. Skratka, nahajamo se v kriznem času, ki ga zaradi njegove vseobsežnosti lahko poimenujemo kar čas globalne krize. Tako je model kozmopolitske

demokracije še dodatno pomemben oziroma »... zanimiv zato, ker se je v zgodovini, tudi duhovni, o kozmopolitizmu vedno razpravljalo v obdobjih krize.« (Beck, 2004: 11) Osnovno in splošno veljavno pravilo kozmopolitizma je načelo inkluzivnosti. Razmišljanje o nacionalnosti v smislu ali-ali tako postane deklasirano, saj s tem ni več možno ponazoriti današnje nacionalnosti. Nova nacionalnost predstavlja notranji in zunanji potencial. Notranji potencial je tisti, ki ga nacionalnost zaobsega znotraj države in pomeni ključ do sleherne državljanske pravice, zaobsežene v Ustavi. Hkrati pa se sedaj uveljavlja tudi zunanji potencial nacionalnosti. Tega lahko ponazorimo s prisposodbo iz fizičnega življenja: nacionalnost danes lahko uveljavimo podobno kot nekakšno valuto, s katero lahko 'trgujemo' na svetovni ravni in nam omogoča zasidranje v 'globalni vasi' (v kolikor privzamemo metaforo izven njenih omejitev, navedenih predhodno).

3.3.4. Kozmopolitska načela

Načela zaobsegajo pravice posameznikov na svetovni ravni. Kot izhodišče si najprej oglejmo, kako je to urejeno v Sloveniji. Osnovni dokument, ki vsebuje in določa pravice državljanov, je Ustava. Najprimernejša osnova (ki je prenosljiva na globalno raven) je sledeči člen:

14. člen

(enakost pred zakonom)

“V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino.

Vsi so pred zakonom enaki.”

Že v tem členu lahko vidimo, da pravice presegajo zgolj državljana Republike Slovenije kot potomca 'čistih' Slovencev (ta besedna zveza je uporabljena prav zavoljo njene ironičnosti v navezavi na zgoraj opredeljeni člen). Njegove pravice morajo biti spoštovane ne glede na njegovo raso ali narodnost (in ostale dejavnike) – pred zakonom

je torej skupni imenovalec posameznikov prav enakost. Sedaj lahko nadaljujemo z globalno opredelitvijo kozmopolitskih načel (Held in McGrew, 2003: 515):

- **enakost in dostojanstvo** (enaka moralna vrednost posameznikov ter spoštovanje osebnega dostojanstva)
- **aktivno predstavništvo** (posameznik ne sme biti prisiljen v odločanje ali pasivno sprejemanje usode – sme razmišljati in odločati o svojem življenju (tudi dostopnost politike vsem))
- **osebna odgovornost in zanesljivost** (posamezniki bodo izbrali različne kulturne, družbene in gospodarske projekte – te razlike je potrebno priznati in sprejeti; hkrati morajo posamezniki sami sprejeti odgovornost zanje)
- **soglasje** (to načelo mora biti osnova kolektivnega odločanja in vladanja [governance])
- **refleksivno preudarjanje (deliberation) in kolektivno odločanje s pomočjo volilnih postopkov** (“preudarjanje vseh” pomeni, da inkluziven proces participacije lahko obstaja v sožitju z odločevalskim procesom, ki dosega najbolj široko podporo)
- **inkluzivnost in subsidiarnost** (politična moč mora biti decentralizirana [da je vključena večina prebivalstva na najnižjih nivojih] in centralizirana [da ima zavoljo svoje obsežnosti tudi širši vpliv na svojem prostoru oz. v globalnih razsežnostih])
- **izogibanje resni škodi in zadovoljevanje nujnih potreb** (najprej je potrebno zadovoljiti najnujnejše potrebe, nato pa postopoma poskrbeti, da za vse ljudi velja prvih šest načel kozmopolitizma)

Natančnejša primerjava s slovensko Ustavo bo sledila v 5. poglavju diplomskega dela. Ko govorimo o vseprisotnosti 'nove' demokracije moramo upoštevati njeno navidezno ambivalentnost, saj ne pomeni le togo povezovanje v svetovno celoto; poleg »podreditve regionalnih, nacionalnih in lokalnih suverenosti vseobsegajočemu pravnemu okviru« (McGrew, 2003: 503) daje omenjenim entitetam tudi veliko stopnjo svobode znotraj lastnega segmenta družbe. Tako se počasi izgublja vrojena hierarhičnost, saj »... kozmopolitska demokracija pomeni bolj heterarhično ureditev.« (McGrew, 2003: 503) V svetu raznovrstnih razcepov (verskih, kulturnih, političnih ipd.) torej predstavlja primo loco neprisilno in omnipotento alternativo svetovnega koreliranja.

3.3.5. Distributerji kozmopolitizma

V tem poglavju si bomo ogledali, kateri so osrednji akterji v novem, kozmopolitskem svetu. Pregled bo zasnovan na osnovi piramidalnega prikaza (zaradi jasnosti). Začeli bomo na najnižji (a zato nič manj pomembni, oziroma, gledano z demokratičnega stališča, najpomembnejši) ravni – pri državljanih. Postopno bomo napredovali skozi državo in vse do (poizkusa) svetovne oblasti (z dodatno opredelitvijo ostalih akterjev, ki so bolj ali manj mednivojski).

Slika 1: Prikaz osrednjih akterjev (promotorjev in distributerjev*) kozmopolitizma

Združeni narodi					
Multinacionalne korporacije			Mednarodne organizacije		
Državna oblast		Državna oblast		Državna oblast	
Regionalna in lokalna oblast	Regionalna in lokalna oblast	Regionalna in lokalna oblast	Regionalna in lokalna oblast	Regionalna in lokalna oblast	Regionalna in lokalna oblast
Posameznik	Posameznik	Posameznik	Posameznik	Posameznik	Posameznik

* Izrazi iz ekonomije so uporabljeni zaradi skladnosti s tematiko, ki jo v vseh segmentih prežema ekonomsko-marketingški aspekt.

** Različne nevladne organizacije na državni ravni prištevam v sfero posameznika, saj predstavljajo formo njihove mobilizacije za skupni cilj.

3.3.5.1. Državljeni

Posameznik kot takšen je najmanjša celica ali gradbena enota kozmopolitizma. Na svoji osebni ravni lahko prispeva k njegovemu uveljavljanju ali pa se zateka v varno psihološko zavetje patriotizma (v kolikor priznavamo ločnico 'doma - varno, zunaj - nevarno'). Kozmopolitizem je na tej ravni izenačen (ali kar pogojen) s politično participacijo. Apatičnost namreč v obeh primerih vodi v razkroj osnovne ideje, skupnega deleženja pri oblasti (pa naj bo na nacionalni ali globalni ravni). V nadaljevanju si bomo ogledali osnovne determinante novega, svetovnega državljana oz. pogoje, katere mora izpolnjevati, da postane kozmopolit.

Vse od antičnega (grškega) opuščanja uporabe besede »barbari« (ali tisti drugi, necivilizirani, izven naše skupnosti), se skozi stoletja postopno uveljavljajo vrednote, ki namesto ločevanja ljudi le-te povezujejo. Zlasti po drugi svetovni vojni je postala politična vsebina pojma »svetovni državljan« mnogo bolj izrazita ali opazna (kar potrjuje domnevo, da je zatekanje h kozmopolitizmu najbolj aktualno prav v kriznem času ali po težji preizkušnji za človeštvo). Heater (1996: 170) je v svojem delu izpostavil ključne determinante svetovnega državljana, ki jih bomo v nadaljevanju skušali dodatno opredeliti. Stopnje udejstvovanja posameznika si sledijo od najmanj do najbolj intenzivne:

A) Zavest, da si član skupnosti človeške rase → »Mislim, da sem državljan sveta, torej sem.«

Prebujanje zavesti o skupnosti onstran nacionalnih meja ustvarja svetovne državljane. Ontogeneza pojma kozmopolitizma se po logičnem premisleku izvrši namreč enako kot

v primeru naroda, kot je to predstavil Anderson v *Zamišljenih skupnostih* (1998). Podstat za razvoj in zgodovinski obstanek naroda namreč ni nič drugega kot to, da se človek zave, da je del te entitete. Zavest je tista, ki v primeru naroda 'omogoči' zamejske skupnosti, saj bi v nasprotnem primeru državne meje pomenile absolutno delilno linijo med 'ljudstvi'. Torej, ob induktivnem premisleku opazimo, da je na ta način omogočen tudi obstoj 'svetovnega naroda' ali izjemno uveljavljenega poljudnega pojma 'globalne vasi'. Prva stopnja descartovsko² obarvane kozmopolitske različice je torej osnovna zahteva za nastanek kozmopolitske demokracije (če predpostavimo, da v demokraciji resnično središče predstavlja demos, ljudstvo).

B) Občutek odgovornosti za stanje planeta ter njegovih prebivalcev in sodelovanje (participacija) v organizacijah za zaščito le-tega.

Ekologija in z njo povezan aktivizem je ena prvih 'svetovnih' tematik, ki je ob predložitvi pretresljivih napovedi za prihodnost (ki so uspešno medijsko podprte) povzročila skupinsko aktivacijo narodov za isto stvar. Biti moramo previdni, ali gre v tem primeru pri večini resnično za altruizem in nesebično ravnanje, ali pa je strah pred uničenjem tisti, ki vodi delovanje. Vseeno je učinek skupinskih dejanj izjemno pozitiven, najverjetneje pa se bo spričo opaženih klimatskih sprememb v prihodnosti še okrepil (na tem mestu ponovno opazamo zavest, opisano v prvi točki).

Vsekakor lahko v to točko vključimo tudi humanitarnost (kot skrb za prebivalce planeta), vendar ne zgolj v smislu pomoči pri reševanju ekoloških problemov (kot predvideva zgornja točka). Upoštevati moramo, da so tudi tuje neposredne investicije v neko državo, gledano enostransko s strani prejemnice sredstev ali gostiteljice nove industrije, lahko humanitarne – čeprav v devetdesetih odstotkih ne moremo odkriti posebno pomoči željnih namenov s strani države vlagateljice (ali multikorporacije, ki je na svetovni ravni lahko – kvantitativno oz. v izključno kapitalskem vidiku - občutno bolj vplivna kot neka država). Vse več držav (tudi EU) se vključuje v projekte mednarodne pomoči revnim ali bolnim po svetu. Pomembno je širjenje zavesti v smislu, da krčenje deževnega gozda lahko dolgoročno vpliva tudi na naš biotop. Zato je humanitarnost eden najpomembnejših vidikov kozmopolitske demokracije.

---

² Fraza, uporabljena zavoljo analogije na Descartesov izrek: »*Cogito, ergo sum.*« (»Mislim, torej sem.«)

C) Priznavanje in sprejemanje, da je posameznik podvržen moralnemu pravu, ki je višje kot pravo njegove države.

Napredovanje po stopnjah od najmanj do najbolj intenzivne določnice svetovnega državljana se prvič pokaže problematično prav v tej postavki. Osnovna diskrepanca se pojavi ob soočenju z multikulturnim predznakom obstoječega sveta. Razlike med verami (vera je sama po sebi ena najtrdnjših opor pri oblikovanju posameznikove moralne drže), kulturami, geografskimi pogoji ipd., so tako obsežne, da bi o poenotenju narodov pod enotnim moralnim pravom lahko le idealistično naivno razmišljali. Pojavlja pa se še druga izjemno rigorozna predpostavka – (nekateri) posamezniki imajo v realnem svetu težave že ob upoštevanju postavk prava lastne države (zaradi drugačnih osebnih vrednot), tako da se podvrženost 'svetovnemu moralnemu pravu' zdi dokaj utopična. Vseeno pa nam Lujeva (2000: 265) ponuja zanimivo tezo, ki pravi, da »nam da kozmopolitska etična perspektiva... moralno obvezujoč pogled o tem, kako se naši svetovi lahko srečajo, in se neizogibno bodo, pod pogoji človečnosti, pravice in tolerance, ki so temelji trajnega miru in prijateljstva, ne pa pod pogoji krutosti, neenakosti in nasilja, ki so temelji trajne vojne in sovražnosti.«

Č) Angažiranje v aktivnostih za promocijo svetovne vlade.

Angažma v politično relevantnih krogih je rezerviran za elito narodov; laični posamezniki (ki zajemajo večino populacije) največ lahko pripomorejo s političnim participiranjem in aktivizmom v svoji srenji. Primer aktivizma za svetovno vlado (na omenjeni 'elitni ravni') je lahko npr. mednarodna konferenca o AIDS-u. V letu 2004 je bila v Bangkoku, kjer so voditelji držav sveta pozivali k prispevanju denarja za reševanje tega problema. Druge podobne primere bi lahko iskali v različnih nadvladnih ali kar mednarodnih organizacijah, kot so npr. Združeni narodi. Zaenkrat je to eden najboljših približkov svetovni vladi, katerega učinkovitost (ter vprašanje enakovrednosti članic) bomo secirali v nadaljevanju.

3.3.5.2. Regionalna oblast

Slovenija na tem mestu predstavlja izjemo, saj o regionalni oblasti ne moremo govoriti. Vseeno se po vstopu v Evropsko unijo sooča z osnovno težnjo globalizacije, povezovanjem. Dilema o ustanovitvi regionalnih oblasti postaja aktualna zlasti zavoljo sredstev s strani EU, katerih neposredni prejemnik je omenjena raven (ali je delitev Slovenije smotrna, na tem mestu ne bomo razpravljali, saj je tematika preobsežna, hkrati pa smo osredotočeni na kozmopolitski aspekt). Kot akter kozmopolitizma je regionalna oblast pomembna zlasti pri njenih aktivnostih za zmanjševanje razdalje med ljudmi in osrednjo oblastjo (v primeru Slovenije danes že lahko govorimo o približevanju Bruslja).

3.3.5.3. Državna oblast

Navkljub dejstvu, da država počasi vstopa v obdobje krize identitete, menim, da se kot politična entiteta ne bo razkrojila – prihaja zgolj do prenašanja nekaterih funkcij; države postajajo 'katalitične', saj »...ne poskušajo več doseči svoje cilje z zanašanjem na lastne vire, temveč se trudijo zasesti dominantno vlogo v koalicijah držav, nadnacionalnih institucij in privatno-sektorskih skupin. ... Vendar pa se s tem še zdaleč ne odpovedujejo lastnim ciljem in identiteti; ... te odnose moči (in prenašanje funkcij, op.a.) izrabljajo za povečevanje moči nad lastnimi gospodarstvi (in tudi varnostjo).« (Weiss, 1998: 209) V idealnem razpletu bi države postale enakovredni akterji (kar je zaradi obstoječih gospodarskih razmerij še na meji med realnostjo in utopizmom). Ambivalenca kozmopolitizma se tako potrjuje tudi na ravni držav. Ta politična entiteta je razpeta med lastno potrebo po obstoju in samoobnavljanju, na drugi strani pa se skuša vključiti v vodilni mednarodni tok s ciljem gospodarske prosperitete. Od odprtosti državne oblasti je v veliki meri odvisen tudi kozmopolitizem na vseh podrejenih ravneh, zlasti na ravni posameznika. Država, ki deluje izolacionistično, brez teženj po odpiranju in sprejemanju zunanjih pomoči (ki prinašajo tudi obveze), producira podobne težnje tudi na ravni volivcev (ki jih tu navajamo kot aktivno državljanstvo).

3.3.5.4. Mednarodne organizacije in multinacionalne korporacije

Pretekla stoletja so bila (večinoma) stoletja konfliktov in aspiracij držav po večji (mednarodni) politični moči. Latentno podporo le-tej je predstavljala gospodarska moč. Počasi pa je globalizacija prinesla pomemben premik, ki je uspel prav na podlagi faktorja presenečenja; multinacionalke so relativno močno pridobile na svoji kapitalski moči in postajajo vse bolj pomembni akterji svetovne ureditve. S premikanjem produkcije v manj razvite predele sveta predstavljajo osrednje sredstvo širjenja globalizacije (o čemer pričajo tudi številni antiglobalistični shodi), le-ta pa je, kot že ugotovljeno, pomembna osnova (ali vsaj osrednji vzvod) širjenja kozmopolitizma.

Drugi akter, ki si prisvaja vse večji pomen, so mednarodne organizacije (Združene narode bomo obravnavali ločeno, čeprav so tudi mednarodna organizacija; ločeni bodo zaradi neprimerno večjih razsežnosti in pooblastil delovanja). Kozmopolitsko demokracijo namreč lahko ilustriramo s primerom, kjer je delovanje nevladnega akterja rezultiralo v učinkoviti akciji za zaščito okolja. Ekologija predstavlja področje z največjim potencialom uveljavljanja novih kozmopolitskih vrednot (v začetku je bilo v primer že ponujeno sočustvovanje s prebivalci (ob zavedanju posledic za lastno osebo) brazilskih deževnih gozdov). Takšen primer je bojkot Shellove načrtovane potopitve naftne ploščade v Atlantik v letu 1995 (pobudnik akcije je bil Greenpeace).

Pri tem Beck (2003: 98) zavrača kritike, da delovanje Greenpeacea zanika temeljna pravila delovanja zunanje politike kot takšne; zanimivo je, da vlogo tega akterja dejansko marginalizira, saj pravi, da je osnovni vzvod, zaradi katerega je akcija uspela, na strani drugega akterja – javnosti: »...naftnega koncerna k pokleku ni prisilil Greenpeace, temveč množični bojkot državljanov, ki se je prek televizijsko inscenirane obtožbe Shella znašel na televizijskih ekranih po celem svetu.« Kasneje se je izkazalo celo, da je pobudnik preprečitve potopa celo pretiraval pri napovedovanju posledic Shellovega dejanja (vpliv na ekosistem bi bil neprimerljivo manjši, kot je bilo oznanjeno). Vidimo torej, da je glavni – nevladni – akter prav javnost, ki se mobilizira. Na tem mestu lahko vzpostavimo navezno točko med obema poloma diplomskega dela (kozmopolitska in digitalna demokracija), saj vidimo, kako lahko nova tehnologija (med katero štejemo tudi televizijo in ostale medije, ne zgolj računalnike in internet)

pripomore k uresničevanju skupnih, pozitivnih ciljev. Obenem pa ne smemo pozabiti na nujno vključitev in podporo procesu s strani vladnih (parlamentarnih) akterjev, ki so omenjeno akcijo legitimirali v političnem prostoru ter ji dali veljavo (alternativa niti ni bila prisotna, saj je bil pritisk javnosti občutno premočan in bi nasprotovanju lahko sledilo krušenje suverenosti). Vidimo, da je raven mednarodnih organizacij (s katerim koli predznakom) posebnost, saj je njena učinkovitost pretežno pogojena s sodelovanjem ostalih členov 'kozmpolitske piramide'.

Vključitev vseh sestavnih delov politične arene priča o tem, da je človeštvo napredovalo na lestvici sposobnosti konsenzualnega odločanja (ki pa je še vedno obvezno podprto s pritiski, nekoliko bolj egoistično pogojenim osnovnim vzvodom delovanja večine oblasti). Izrazito se je pokazal občutek odgovornosti za stanje planeta ter njegovih prebivalcev, ki je eden temeljnih kamnov za napredovanje do svetovnega državljanstva (in s tem kozmpolitske demokracije).

3.3.5.5. Združeni narodi kot primer svetovne oblasti

Konferenca v Dumbarton Oaksu (1945) je pomenila nov mejnik v oblikovanju svetovne oblasti. Vsekakor dogodka ne moremo vrednotiti kot edini poskus 'mirovne unifikacije' sveta (njegova predhodnika sta Sveta aliansa in Društvo narodov, ki pa se nista izkazala kot posebno uspešna). Zaenkrat igrajo ZN (vsaj formalno) vlogo 'dobavitelja' globalne pravice in mednarodno policijsko silo pod predznakom demokratične reforme. Vseeno pa omenjenega 'povezovalca narodov' spremljajo sledeče dileme (povzeto po: Zolo, 1997: 12-15):

A) Zagotavljanje in ohranjanje miru je zaupano zelo ozkemu centru moči.

»Varnostni svet je sestavljen iz petnajstih članov Združenih narodov. Republika Kitajska, Francija, Zveza sovjetskih socialističnih republik, Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske ter Združene države Amerike so stalni člani Varnostnega sveta. ...« (ULZN, 23. člen)³

Vzpostavljeni so pogoji, po katerih lahko stalne članice Varnostnega sveta izvajajo prisilni nadzor nad mednarodnimi spori med ostalimi članicami (s tem, da so njihovi spori – med sabo ali z drugimi članicami – izvzeti iz tega nadzorstva).

»Varnostni svet ugotavlja, ali obstoji kakšno ogrožanje miru, kršitev miru ali agresivno dejanje, in daje priporočila ali pa odloči, kaj je treba ukreniti...«
(ULZN, 39. člen)

Obstaja torej elitizem, ki tudi v organizaciji, ki naj bi promovirala enakost in spoštovanje pravic drugih, usmerja delovanje (tako negira namen lastne eksistence). Ta elitizem je viden tudi drugje, saj »velike države po svojem položaju vstopajo tudi v nekatere druge organe (npr. v Skrbniški svet). Tudi v specializiranih ustanovah so velike države zavzele poseben položaj: nekateri predpisi o sprejemanju odločitev so oblikovani tako, da brez privolitve nekaterih velikih držav ne more priti do zaključka.« (Andrassy, 1990: 389) Tako je vprašljiva prisotnost nekaterih kozmopolitskih načel, kot so: osebna odgovornost in zanesljivost (ki je izjemnega pomena za racionalno in nesebično ravnanje članic), aktivno predstavništvo (stalne članice imajo pogosto sposobnost prisile ostalih članic v 'pasivno sprejemanje usode'), soglasje (ali gre za konsenzualno ali izjemno centralizirano odločanje) ter inkluzivnost (podobni argumenti kot predhodno, s poudarkom na nujni decentralizaciji za zagotavljanje enakosti).

B) Kot osnovno sredstvo ohranjanja miru je zapovedana kolektivna uporaba vojaške sile.

Pravilo ima samo po sebi paradoksalni zven, vendar pa ga podpira dejstvo, da drugačne oblike posredovanja nimajo pomembnejše vloge (niso natančno opredeljene oz. pomanjkljivo je predstavljen način implementacije le-teh); vir pomembnih preobratov bi bilo lahko tudi intenzivno sodelovanje in podpiranje notranjih političnih institucij držav (vendar so v takšnih primerih motivi vse prej kot altruistični). Tu lahko postavimo pod vprašaj dejansko izpolnjevanje kozmopolitskega načela 'izogibanja resni škodi' – nemilitaristični pristop bi v večini situacij nedvomno manj škodil prebivalstvu države, v kateri je prišlo do intervencije Združenih narodov.

---

³ Pri tem moramo upoštevati, da navedenim državam njihov posebni status stalnih članic ni bil dodeljen

C) Prisilna intervencija v situacijah, ki ogrožajo mir, je zaupana supersilam, ki postavljajo svoje pogoje.

Tudi v primeru uporabe vojaške sile je jasno viden primat Varnostnega sveta:

»Načrte za uporabo oborožene sile izdelava varnostni svet s pomočjo odbora vojaškega štaba.« (ULZN, 46. člen)

Glavna 'napaka' je v sestavi omenjenega odbora, saj ga sestavljajo »načelniki štabov stalnih članov varnostnega sveta ali njihovi zastopniki.« (ULZN, 47. člen) Težava je torej v tem, da »so tu velesile med sabo... Sicer so države, katerih vojaške sile naj bi tudi sodelovale, pozvane na zasedanje... A tu stoji odbor vojaškega štaba kot celota proti posameznim državam... Ko pride do izvajanja prisilnih ukrepov, strateško odgovornost zanje... spet prevzamejo štabi petih velikih sil. V tem primeru združeni narodi prenesajo večji del oblasti na pet svetovnih sil.« (Andrassy, 1990: 390) Eden osrednjih načinov (pogojev) zagotavljanja miru med državama, med katerima obstaja spor, je zahteva, da se odpovesta svoji pravni jurisdikciji (na lastnem področju) ter se podredita ZN. Kritika pot točko c) je logično nadaljevanje prej omenjenih, prispeva pa k dodatni neučinkovitosti (kot že omenjeno, bi sodelovanje notranjepolitičnih organizacij pomenilo hitrejšo umiritev in bolj konsenzualno alternativno rešitev spora).

Č) Univerzalni in trajni mir je alternativa le ob zamrznitvi svetovnega političnega, gospodarskega in vojaškega zemljevida.

V prid zgornji tezi govori dejstvo, da sleherna revolucija (lahko zgolj v smislu napredka) prinaša s seboj trenja, napetosti in, skoraj vedno, konflikte. Zamrznitev sveta je nerealno pričakovanje, izdaja pa relativno rigidni značaj OZN, katere načela v takšnem kontekstu izpadejo arhaična. Primer takšne zahteve je 41. člen, ki navaja, da so potencialni ukrepi tudi:

---

brez razloga (zmagovalke 2. svetovne vojne).

»...popolna ali delna prekinitev ekonomskih odnosov in železniških, pomorskih, zračnih, poštних, telegrafskih, radijskih in drugih komunikacijskih sredstev ter pretrganje diplomatskih odnosov.« (ULZN, 41. člen)

D) V teoriji so blagostanje, varnost in spoštovanje človekovih pravic v ospredju Ustanovne listine; v praksi ne obstaja 'obrazec', ki bi predpisoval delovanje za ohranjanje navedenih vrednot.

Programsko je tako ustanovni dokument zastavljen pozitivno, vendar pa z (zgolj) okvirnim opredeljevanjem (razlog za takšen pristop bi lahko bile npr. težave pri doseganju soglasja) temeljnih postopkov ustvarjanja miru in zagotavljanja človekovih pravic dopušča izjemno 'sivo' manevrsko področje za delovanje v neskladju z deklariranimi smernicami (zlasti stalnim članicam VS).

Zato po tem segmentu o svetovni oblasti lahko izpeljemo, da Združeni narodi (oziroma njihova ustanovna listina) so kozmopolitski poskus agregacije svetovnega odločanja (ki se je delno deformiral v fazi implementacije), vendar pa ne izpolnijo osnovne kriterije, navedenih v poglavju »Kozmopolitska načela«. Problematično je soočenje prav s sleherno postavko – tako se je npr. kriterij soglasja v zgodovini že večkrat izkazal za utopičnega (posebno izstopajoč je primer t.i. humanitarne intervencije v Iraku). Najbolj zanimiva teza, ki kaže razloge za neuspešnost Združenih narodov, je, da je njihova percepcija mednarodnih odnosov izjemno rigidna; niso namreč »...upoštevali njihove kompleksnosti – torej njihove pluralistične, dinamične in konfliktne narave.« (Zolo, 1997: xv) Prav to je argument v podporo 'pravemu' kozmopolitizmu, ki enakosti ne dojema kot avtoritarno unifikacijo, temveč povezuje ljudi v odprtem okviru univerzalnih vrednot, ki nudijo pravičen poligon za obstoj človeštva v vsej njegovi različnosti (in le-to tudi promovira).

Kot očitno se ponuja dejstvo, da bi se morali Združeni narodi – za zadostitev pogojev resnične svetovne oblasti – podvreči reformam. Vendar pa je težko pričakovati takšna dejanja, razen morda v nekoliko bolj skromni, konservativni smeri (v smislu manjših, kozmetičnih ali spravniških popravkov, kot je npr. vključitev Japonske in Nemčije v Varnostni svet). Zavedati se moramo, da je iluzija upati, da bi »največje svetovne sile

želele sedeti za isto mizo skupaj z najbolj revnimi in šibkimi državami zgolj za zadostitev demokratičnim pogojem političnega odločanja (z enakostjo glasov pri odločanju o ključnih vojaških in gospodarskih vprašanjih ter strateškem ravnovesju sveta) (Zolo, 1997: 169). Potencialni preobrat bi se lahko zgodil le po globokih spremembah v geopolitičnem in gospodarskem ravnovesju planeta (Zolo, 1997: 170). Tu je v ospredju zlasti politično ojačanje sil, ki demografsko (ali vsaj geografsko) že predstavljajo velesile, a so spričo svoje geografske odročnosti smatrane kot obrobne (Brazilija, Argentina, Indija..) oziroma so močno odvisne od glavnih sil Varnostnega sveta (s stališča gospodarske, zdravstvene, ... pomoči) – npr. afriške države. Eno večjih 'groženj' Varnostnemu svetu (navkljub lastnemu članstvu med 'ekskluzivnimi' članicami) predstavlja Kitajska. Prav lahko bi namreč »...znova dobila položaj, ki ga je zasedala in je smatrala, da ga zaseda preko tisočletij.« (Zolo, 1997: 170) V primeru, da bi prišlo do takšnih premikov v svetovni moči, bi nedvomno sledila transformacija Združenih narodov, vendar pa v današnjih razmerah težko razmišljamo o drugačnih predpostavkah delovanja te organizacije.

3.3.6. Vzpostavitev korelacije med Andersonovim narodom in svetovno državo

Predhodno smo si ogledali Andersonovo opredelitev naroda, ki ga tvorijo štiri določnice: zamišljenost, omejenost, suverenost in predznak skupnosti.

Ob natančnem vpogledu opazimo, da ima le ena od predpostavk geografski ton (omejenost), ostale pa so locirane v psihološki zaznavi posameznika. Osrednji vpliv na ponotranjenje nacionalizma pri posamezniku tvori njegova socializacija (tako nosijo naši znanjci, ob primernih – zlasti primarno-socializacijskih – vplivih, kozmopolitski potencial).

Andersonova definicija je z manjšo modifikacijo relativno enostavno prenosljiva na svetovno državo (osrednja kozmopolitska razsežnost).

Svetovna država je zamišljena politična skupnost – zamišljena je hkrati kot notranje neomejena in kot suverena.

Ta definicija zahteva nekaj pojasnil. Svetovna država ne predpostavlja unilateralne oblasti, pač pa je to tvorba, v kateri je omogočena demokratična participacija vsem 'podrejenim' akterjem (država, posameznik, nevladne organizacije,...). Ta tvorba je zamišljena politična skupnost (tu definicija sovpada z Andersonovim razmišljanjem); zamišljena je do svoje maksimalne mere, saj že v najmanjšem narodu vsi ne poznajo vseh (svetovna raven je, ob upoštevanju fizične distance, še bolj 'neosebna'). Prav tako gre za skupnost, saj je osnovno vodilo člana te skupnosti horizontalno tovarištvo (kot pri narodu, le da v tem primeru pride do kozmopolitske ekspanzije 'tovarištva') oziroma nekakšen občutek sočutja za sočloveka. Svetovna država je suverena – na vsakem koraku jo spremlja predznak pluralizma (nekako v smislu: »Vsi smo enaki v svoji različnosti.«).

Razlika med definicijo naroda in svetovne države je, da je svetovna država notranje neomejena. Narodi se tako izenačijo s posameznikom v nacionalni državi – vsi narodi so enaki. Naenkrat padejo meje, k temu pa v največji meri lahko pripomore druga določnica nove kozmopolitske demokracije (pojem, ki bo pojasnjen v nadaljevanju), tehnološki napredek.

4. VIRTUALNA DEMOKRACIJA

Sposobnost napredka je v preteklih stoletjih postala najpomembnejša sestavina definicije moči posamezne države. Kljub dejstvu, da je 'formalna' doba odkritij stvar preteklosti, se na dnevni osnovi pojavljajo novosti, ki se trudijo olajšati realnost in zmanjšati razdaljo med geografskimi točkami.

Področje, ki je deležno največje pozornosti in hkrati predstavlja najhitreje razvijajočo se znanost, so informacijske in komunikacijske tehnologije. S pomočjo le-teh je človek začel ustvarjati novo realnost, ki je mnogo fleksibilnejša od prej uveljavljene, fizične realnosti (ta naziv je na tem mestu apliciran za opredelitev obdobja, ko je bila komunikacija še vedno omejena oziroma (vsaj) finančno zahtevnejša – tudi faktor finančne ugodnosti – in s tem dostopnosti – namreč predstavlja pomemben mejnik v razmahu novih tehnologij). Vse bolj raste vloga elektronskih medijev, katerih osnovna določnica je hitrost. »Ker je elektronska komunikacija praktično takojšnja, vleče dogodke in lokacije skupaj ter jih predstavlja kot soodvisne. Električna vzpostavlja globalno omrežje komunikacij, ki je kot človeški centralni živčni sistem. Omogoča nam, da razumemo in doživljamo svet kot celoto.« (Waters, 1990: 35)

Omenjena nova realnost je izgubila fizični atribut; slednjega lahko reduciramo zgolj na računalniške enote, preko katerih posameznik dostopa v novi prostor. Spričo njihove mobilnosti (prenosniki in e-točke) je tudi ta, že sama po sebi minimalna fizična določnica, izjemno šibka omejitev (v primerjavi z nekdanjo geografsko pogojenostjo). Teorija o paralelnih svetovih izgublja znanstveno-fantastični predznak, saj je človek uspešno ustvaril prvi vzporedni svet, imenovan kiberprostor.

4.1. VIRTUALNI IZZIV FIZIČNIM ENTITETAM - KIBERPROSTOR

Izhodiščna definicija naj bo sledeča: »Kiberprostor (virtualni prostor) je računalniško ustvarjena javna domena, ki nima niti teritorialnih meja niti fizičnih lastnosti ter je v

neprekinjeni uporabi.« (Loader, 1997: 1) Omenjeni avtor takoj nadaljuje s predložitvijo primera takšnega prostora, interneta, ki je »...najbolj populariziran primer kiberprostora, ki globalno povezuje milijone ljudi, obsežno raste na dnevni bazi, prevzema novo obliko in usmeritev kot posledico prostovoljnega delovanja sodelujočih ter, kot menijo, ni nadzorovan od katerekoli posamezne avtoritete.« Pomembno dejstvo za politološko raziskovalno izhodišče je, da »...virtualni prostor vse bolj daje možnost nastanku novih oblik izrazov oblasti (governance): prihaja do paradigmatične spremembe konstelacije odnosov moči med posamezniki, vladami in družbenimi institucijami.« (Loader, 1997: 1)

Primere 'virtualne osamosvojitve' lahko spremljamo vsakodnevno, predvsem pa so odmevni kulturni poskusi – v Sloveniji poznamo projekt, imenovan NSK (Neue Slowenische Kunst), ki predstavlja neke vrste umetniško virtualno državo (osnovni tvorci te virtualne razmejitev so bile skupine Laibach, Irwin in Gledališče Sester Scipion Nasice). Fizično podstat državljanov NSK sicer predstavljajo potni listi, vendar pa so ambasade in druge ustanove izključno neoprijemljivega izvora, so virtualne. Projekt je doživel mednarodno razsežnost (Moskva, Sarajevo,...), čeprav je država nastanka Slovenija. Ta nova virtualnost omogoča popolnejšo demokratičnost (inkluzivnost v tem primeru), ne glede na posameznikovo državo porekla, starost, ipd.

Konstantna širitev virtualnega prostora, katerega najbolj jasna manifestacija je internet, predstavlja do neke mere lahko celo grožnjo fizičnim državam. Nova 'mednarodna virtualna izrazna oglasna deska' je v svojem bistvu skoraj anarhična – internet namreč »...ni nadzorovan od katerekoli posamezne avtoritete.« (Loader, 1997: 111) Vprašanje je, v kolikšni meri to predstavlja svobodo posameznikom (če razmišljamo o historičnem konfliktu svoboda-varnost), je pa vsekakor izhodišče za vse-dostopnost foruma za izražanje lastnega mišljenja.

Na tem mestu bomo poskusili prikazati korelacijo med kozmopolitizmom (ali njegovim demokratičnim izrazom) in informacijsko tehnologijo. V okviru nove kozmopolitske demokracije (vključno z njenimi humanitarnimi določnicami) je predpostavljena 'zavest svetovnega državljana', ki se čuti sočloveka s posameznikom, katerega biotop je npr. brazilski deževni gozd. Izsekavanje le-tega predstavlja dolgoročno ogrožanje zemeljske

atmosfere, s tem pa posledično tudi življenje omenjenega svetovnega državljana (altruizem moramo namreč smatrati relativno, tudi v realistični povezavi z neizbežnim egoizmom, ali bolje, s težnjo po preživetju). Zaenkrat virtualni prostor predstavlja edino alternativo za povezovanje celotne zemeljske oble v novo kozmo-demokratsko ureditev. V podporo tej ideji služita dve dejstvi:

- internet ni pod oblastjo ene države ali organizacije (kot tudi ne bi bilo mogoče v primeru celotnega sveta, o čemer je najbolj jasni glasnik hladna vojna)
- dostopnost do interneta je v teoriji omogočena slehernemu posamezniku (gospodarski razkorak med ljudmi je še vedno težava prakse), tako bi lahko presegli Aristotelovo majhnost 'idealnega polisa'

Tu lahko vključimo pomislek o dejanski dostopnosti relevantnih informacij (s pomenom za posameznika v vlogi državljana) – dejstvo je, da bo najverjetneje vedno obstajala nekakšna kanalizacija informacij, ki bo v prid vladajoči koaliciji. Cilj takšne selekcije naj bi bil 'človekoljuben' – obvarovanje posameznikov pred dejstvi, ki bi pomenila pretirano obremenitev zanje (vemo, da se v ozadju navadno skrivajo bolj egocentrični motivi, vendar pa je morda takšno izbiranje vseeno mnogokrat pozitivnejše od popolne obveščeniosti (ki je sama po sebi utopična oziroma fiktivni cilj javne uprave) za laične posameznike).

Digitalna (virtualna) demokracija predpostavlja prepletanje dveh sfer – politike in novih tehnologij, hkrati pa ne smemo pozabiti tudi na javnost, ki s svojo e-participacijo omogoča razvoj novega tipa demokracije. Ob dejstvu, da virtualni prostor omogoča popolno spremembo obstoja (in delovanja) oblasti, torej lahko izpeljemo, da je internet na poti razvoja do nekakšnega virtualnega prikaza obstoječih razmerij ne zgolj znotraj nacionalnih držav, temveč tudi na svetovni, mednarodni ravni. Policy omrežja, ki so bila do vzbrsta te spletne realnosti stvar ugibanj tako posameznikov kot političnih analitikov, bodo do določene stopnje bolj opazna, saj interakcija akterjev nikakor ne bo več zaznana zgolj po naključju v vsakodnevnem časopisju; računalniški spomin dejanja ohranja mnogo bolj vestno od preostalih medijev (in omogoča lažje vpogled).

Potencialna ureditev sveta v idealnih pogojih nove kozmopolitske demokracije bi torej bila v obliki nekakšnega virtualnega demokratičnega foruma. Takšna formacija

predstavlja ideološki povratek v antično Grčijo in njeno neposredno demokracijo, čeprav morda tovrstna predpostavka zveni paradoksalno. V pojasnilo: države, katerih realnost bi postal virtualni prostor, bi bile naenkrat izenačene, saj bi se njihove fizične določnice izgubile v sferi ničel in enic. Tako bi ustvarili novo 'spletno agoro', kjer bi vsi 'prebivalci' (v tem primeru je prebivalec država, razrašča pa se do posameznega 'uporabnika' ali 'člana') enakovredno sodelovali pri odločanju in s tem imeli vpliv na odločitve (še posebno bi bilo to pomembno pri vprašanjih, ki vplivajo nanje neposredno). Tako bi tudi v sferi politike lahko z virtualnim vplivali na realno. Bistvo je, da je podstat takšne enakosti (ki naj jo razumemo izven komunističnih določnic z diktatorskim predznakom) vsekakor informacijska in komunikacijska tehnologija (IKT). Ne smemo spregledati tudi druge vizije na izbranem področju, ki pretežno prikazuje 'grožnjo' nove tehnologije – ideja o orwelovskem popolnem nadzorovanjem družbe (Lukšič, 2003: 12). Zaradi preobširnosti preučevanja obeh plati medalje informacijske in komunikacijske tehnologije se pričujoča diplomsko delo ukvarja s pozitivno različico, ki hkrati predstavlja potencial za uveljavljanje in razširitev kozmopolitske demokracije (in je zatorej relevantna za obravnavana vprašanja). Vseeno pa samokritično priznavam neuspehi poizkus ICANN, nekakšen register internetnih domen in naslovov – v izogib popolni anarhičnosti (kot nova internetna avtoriteta naj bi bil e-predstavniški organ, ki bi zajemal vse skupine in geografska območja, prisotna na internetu). ... Vseeno je današnji konsenz ponovno na stopnji 'samoupravljanja' interneta (self governance). (Hoffman, 2003: 5-8) A, kot že rečeno, zaradi preobsežnosti raziskovanja se pričujoči prispevek nanaša na nekoliko bolj optimistično različico vpliva informacijsko-komunikacijske tehnologije.

4.2. INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA IN E-OBLAST

Nove tehnologije ne predstavljajo zgolj orodja javne uprave tretjega tisočletja. Pomembno je, da se zavedamo dejstva, da z razvojem prihaja do vse večjega prepletanja obeh sfer. »To nam govori že sama narava javne administracije, saj je bil eden njenih primarnih procesov procesiranje informacij in komunikacij.« (Loader, 1997: 111) Znotraj javne uprave je uporabnost računalniške tehnologije izjemnega pomena, saj prežema vse njene osnovne procese; uporablja jo namreč »...za svojo interno

organizacijo, svoje operacije, transakcije, razvoj in implementacijo politik, za nadzorovanje in disciplinarne namene ter za zagotavljanje informacij politikom, državljanom in družbenim skupinam ter organizacijam. Javna administracija naslavlja IKT tudi kot objekt regulacije in političnega odločanja (policy-making).« (Loader, 1997: 111)

Informacijska in komunikacijska tehnologija predstavljata zanimivo 'orodje' v političnem odločanju, saj pomagata pri realizaciji dveh med seboj nasprotujočih si opcij razvoja: IKT v prvi meri omogoča, da v procesu policy-makinga (političnega odločanja) sodelujejo manjše enote (to je pozitivno predvsem za regionalni in lokalni razvoj), hkrati pa predstavlja potencial za nadnacionalno (oziroma kar svetovno) povezovanje. Oblast (government – zaradi širšega pomena) je prisiljena v dovoljevanje dostopa in participacije državljanov; vse bolj postajajo priljubljeni različni forumi (kot je npr. spletna stran www.24ur.com, kjer posamezniki lahko po končani predstavitvi mnenja posameznika v okviru osrednje informativne oddaje z njim neposredno komunicirajo po spletu in mu postavljajo vprašanja, ki zanimajo njih osebno in v oddaji niso bila odgovorjena). Tako se tudi povečuje odgovornost vladajočih, ki morajo biti v vsakem trenutku pripravljeni argumentirati svoje odločitve.

Posledično se zaradi IKT pojavljajo določene spremembe znotraj politično-administrativnega sklopa (Loader, 1997: 120-21), ki dolgoročno spreminjajo formo javne uprave in odnosov znotraj le-te:

A) Horizontalizacija

Piramida znotraj organizacij se vse bolj plošči, saj je IKT dostopna večini zaposlenih – le-ti se tako lahko povezujejo ne zgolj znotraj svoje matične organizacije, temveč tudi z zunanjimi viri. Kanaliziranje informacij med ravnmi nekega dela uprave (in upravo kot celoto) je bistveno manjše (to pomeni tudi povečevanje osebne odgovornosti posameznika in uvajanje zahtev varstva osebnih podatkov). Tako se vse bolj uveljavlja nehierarhičnost, ki prispeva k enakovrednosti zaposlenih (vendar pa to povzroči večje rivalstvo – tč. D).

B) Deteritorializacija

Interakcije ne 'trpijo' več tako močno zaradi časovne ali prostorske omejenosti. Posamezniku iz Ljubljane so na voljo najnovejša dognanja iz najprestižnejših ameriških, britanskih, nemških ali drugih univerz. Vse bolj se uporablja metafora sveta kot 'globalne vasi' (v tem aspektu pa je še bolj na mestu kozmopolitsko razmišljanje). Geografija ni več odločilni faktor pri (so)delovanju ljudi; za njihovo vplivanje je pomembna zgolj dostopnost tehnologije. Zavedati se moramo dejstva, da npr. v Sloveniji internet uporablja zgolj 32 odstotkov populacije (15 let in več) (Oblak, 2003b: 95), kar je približno tretjina prebivalcev, najbolj pa je uporaba pogojena z »...višjo izobrazbo in višjim dohodkom, znižuje pa se s starostjo in deloma tudi z neurbanostjo.« (Oblak, 2003b: 96)

C) Virtualizacija

Slednja je povezana tudi z deteritorializacijo, saj sta medsebojno komplementarni – meje se namreč izgublajo prav zaradi virtualizacije politične (in posameznikove) arene, hkrati je omogočena simulacija realnosti (za predvidevanje nadaljnjega razvoja ob določenem delovanju), itd.

Č) Preoblikovanje

Tu imamo v mislih zlasti preoblikovanje delovnih procesov znotraj javne administracije – 'odvečna' opravila (tj. tista, ki ne prispevajo k produktivnosti organizacije, a so nujna) postanejo avtomatizirana. S tem je na voljo več časa za zahtevnejše, relevantnejše delovne naloge; nove tehnologije pa niso pomembne zgolj za zaposlene, saj imajo (najbolj viden) učinek prav pri poslovanju s strankami, ki je srž delovanja javne uprave (storitve so hitrejše, povečuje se število storitev, katere lahko opravi stranka preko spleta, za nekatere storitve pa uvajajo celo avtomate).

D) Ambicije

Tu gre za nekoliko bolj psihološko posledico uvajanja IKT, saj se odraža pri posamezniku – nove tehnologije namreč prinašajo možnost večjega nadzora, hkrati pa posamezniku običajno omogočajo večja pooblastila, kar predstavlja precejšen odmik od izključne usmerjenosti v horizontalizacijo organizacij (tu se namreč pokaže človeški element, katerega odločitve niso vedno plod binarnega razmišljanja).

Prikazan je bil vpliv novih tehnologij na spreminjanje delovanja javne uprave. Znotraj slednje se ne spreminjajo le načini delovanja in reševanja zadev, pač pa so vidne posledice tako na notranji razčlenitvi organizacije kot tudi v obliki slehernega delovnega mesta. Nadaljnje ambicije so usmerjene v uveljavljanje t.i. »one-stop-shop« pisarn, kjer bo stranka na enem mestu lahko uredila vse zadeve (npr. na upravni enoti) brez nepotrebne premikanja med pisarnami. Tudi navedeni cilj ni uresničljiv brez informacijsko-komunikacijske podpore.

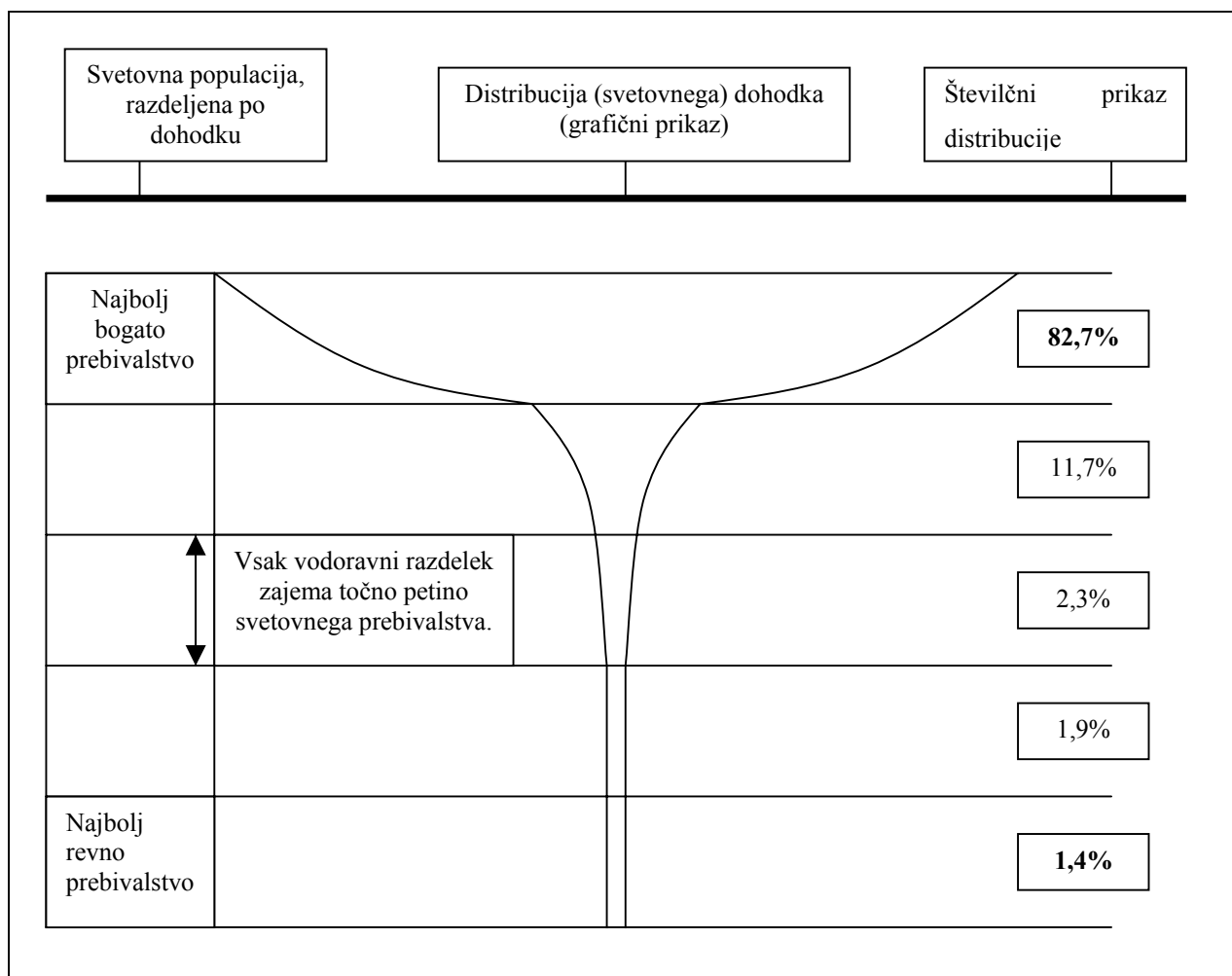

5. HUMANITARNI VIDIK

Pomembnost tega – morda trivialno zvenečega – vidika kozmopolitske demokracije je posebno v ospredju po decembrskih dogodkih (2004) v jugovzhodni Aziji. Priča smo eni najboljšežnejših dosedanjih mobilizacij materialnih in človeških virov pomoči. Že na dan katastrofe so fotografije in posnetki obkročili zemeljsko oblo. S tem smo doživeli praktično manifestacijo v začetku opredeljene 'globalne vasi'. Že v začetku pošiljanja pomoči je bilo doseženo soglasje, (običajno) najbolj utopično načelo kozmopolitske demokracije.

Relevantnost humanitarnega delovanja lahko razberemo iz splošne slike svetovne neenakosti (glede na dohodek):

Slika 2: Vzorec 'šampanjski kozarec' kot prikaz porazdelitve svetovnega dohodka

Vir: Held in McGrew, 2002: 82.

Očitna neenakost v zgornji shemi dokazuje nujnost humanitarne pomoči. Hkrati se zahteve po altruizmu (poleg številnih drugih dokumentov) pojavljajo tudi v osrednjem dokumentu preučevanega poizkusa svetovne oblasti, Združenih narodov, ko predpostavljajo sodelovanje vseh držav (v sklopu ciljev in načel):

1. člen, 3. odstavek Ustanovne listine Združenih narodov:

»3. uresničevati mednarodno sodelovanje s tem, da se rešujejo mednarodni problemi ekonomske, socialne, kulturne ali človekoljubne narave, kakor tudi s tem, da se razvija in spodbuja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero...«

Ali, kot pravi Splošna deklaracija človekovih pravic v 25. členu:

»Vsakdo ima pravico do takšne življenjske ravni, ki zagotavlja njemu in njegovi družini zdravje in blagostanje, vključno hrano, obleko, stanovanje, zdravniško oskrbo in potrebne socialne usluge;...«

Največje zlo današnje dobe je revščina, ki zahteva tudi največ življenj (celo več od zadnjih vojn in nasilja) – po koncu hladne vojne je zahtevala kar 250 milijonov življenj (Pogge, 2003: 549). Kolektivna akcija bi v prvi vrsti pomenila 'odrešitev' večine prebivalstva, na drugi strani pa (kar je za kapitalistično nastrojen dohodkovni vrh sveta zelo pomembno) niti ne bi terjala pretiranega odpovedovanja na strani držav donatorok (zadoščal bi 1% BDP-ja – za skupni znesek 225 milijard dolarjev [Pogge, 2003: 550]).

Razvidno je, kako pomemben faktor kozmopolitske demokracije je humanitarnost. Ker pa altruizem posameznikom (pretežni večini) ni naravno dan, bo potrebno še ogromno aktivizma s strani mednarodnih humanitarnih organizacij (UNICEF, ...).

6. SINERGIJA POLITIKE IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE NA NACIONALNI RAVNI – SLOVENIJA IN KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA

Prikaz obstoječega stanja v Sloveniji (tj. na nacionalni ravni) je zanimiv zaradi svojega dolgoročnega kozmopolitskega potenciala - tako kot smo predhodno definicijo naroda razširili na globalno raven (svetovna država ali svetovni narod), bi lahko ravnali tudi v primeru nastanka 'svetovnih strank' (obstoječi približek z evropskim predznakom so stranke v evropskem parlamentu, ki presegajo izključno nacionalno omejenost in zastopajo celotno populacijo Evropske unije).

V tej primerjavi se bomo osredotočili na dva vidika. Najprej bomo preučili slovensko Ustavo preko prizme kozmopolitskih načel (poglavje 3.3.2.), nato pa še akterje, ki so najbolj dinamični vidik politike (zaradi štiriletnega mandata) – politične stranke. Ogledali si bomo njihovo izkoriščanje internetnega potenciala (ki je relativno finančno ugoden in dopušča obilico možnosti političnega marketinga in, celo, rekrutacije novih članov).

6.1. UGOTAVLJANJE PRISOTNOSTI KOZMOPOLITSKIH NAČEL V SLOVENSKI USTAVI

Tabela 2: Primerjava kozmopolitskih načel s slovensko ustavno ureditvijo

	KOZMOPOLITSKO NAČELO*	USTAVNA OPREDELITEV (SLOVENIJA)**
1.	Enakost in dostojanstvo	II. Poglavje Ustave – Človekove pravice in temeljne svoboščine, zlasti: <ul style="list-style-type: none"> - <u>14. člen</u>: enakost pred zakonom - <u>21. člen</u>: varstvo človekove osebnosti in dostojanstva - <u>22. člen</u>: enako varstvo pravic

		<ul style="list-style-type: none"> - <u>23. člen</u>: pravica do sodnega varstva ter ostali členi, ki se navezujejo na pravno varstvo posameznika (<u>24. – 31. člen</u>) - <u>34. člen</u>: pravica do osebnega dostojanstva in varnosti
2.	Aktivno predstavništvo	<p>II. Poglavlje Ustave, zlasti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>41. člen</u>: svoboda vesti - <u>42. člen</u>: pravica do zbiranja in združevanja - <u>43. člen</u>: volilna pravica (aktivna in pasivna) - <u>44. člen</u>: sodelovanje pri upravljanju javnih zadev
3.	Osebná odgovornost in zanesljivost	<p>II. Poglavlje Ustave, s posebnim poudarkom na členih:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <u>2. odstavek 14. Člena</u> (Enakost pred zakonom): “Vsi so pred zakonom enaki.” - <u>3. odstavek 15. Člena</u> (Uresničevanje in omejevanje pravic): “Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ta ustava.” (odgovornost do drugih) - <u>32. člen</u>: svoboda gibanja - ostali členi: svoboda vesti, svoboda izražanja ipd, varstvo osebne svobode
4.	Soglasje	<ul style="list-style-type: none"> - 75. člen: soodločanje (ostanek prejšnjega sistema, ki zagotavlja soupravljanje delavcev in s tem večji konsenz znotraj gospodarskih organizacij in zavodov) - 86. člen: odločanje (DZ – večina poslancev na seji) - 99. člen: odločanje (DS – večina poslancev na seji) - 2. Odstavek 103. člena (Volitve predsednika republike): “Za predsednika republike je kandidat izvoljen z večino veljavnih glasov.” - Podobna določila tudi za: volitve predsednika vlade, volitve sodnikov, volitve poslancev ipd.
5.	Refleksivno preudarjanje (deliberation) in kolektivno odločanje s pomočjo volilnih postopkov	Identični členi kot pri prejšnji točki

6.	Inkluzivnost subsidiarnost	in Da imamo poleg državne ureditve (IV. Poglavje) tudi: <ul style="list-style-type: none"> - V. Poglavje: Samouprava (a) Lokalna samouprava – občine in možnost širših samoupravnih lokalnih skupnosti ter (b) Druga samouprava – na področju družbenih dejavnosti)
7.	Izogibanje resni škodi in zadovoljevanje nujnih potreb	<ul style="list-style-type: none"> - 50. člen: pravica do socialne varnosti - 56. člen: pravice otrok (kot najbolj ranljive ciljne skupine) - 72. člen: zdravo življenjsko okolje

* Vir: Held in McGrew, 2003: 515-520.

** Slovenska Ustava (1991).

Po opravljeni analizi lahko potrdimo dejstvo, da Slovenija z Ustavo dejansko že sledi kozmopolitskim načelom. Vprašati pa se moramo, katera od preučevanih sfer (kozmpolitska demokracija ali Ustava) dejansko predstavlja podstat drugi. Če reduciramo kozmopolitsko demokracijo na vladavino prava in človekovih pravic, opazimo, da sovpada z vsebino Ustave. Ali je torej slednji dokument manifestacija kozmopolitizma?

V letu 1991 so sodelujoči pri ustvarjanju slovenski državnosti - najverjetneje bolj kot ne nezavedno - sledili določilom kozmopolitske demokracije (oziroma svetovnim težnjam po univerzalnih človekovih pravicah in trdnem državnem aparatu). Sklepajoč iz omenjene nezavednosti lahko odkrijemo splošno veljavnost obravnavanega tipa demokracije. S svojimi načeli je namreč prisotna v slehernem prizadevanju za nadgradnjo obstoječe realnosti v 'kozmoofilijo' (neologizem, ki povzema odobravanje novega, svetovnega sistema).

6.2. POLITIČNE STRANKE IN NOVE TEHNOLOGIJE

Vprašati se moramo o vidnih spremembah, ki jih prinašajo nove tehnologije – avtorji so v dvomih, da uvajanje IKT ne prinaša drugega kot tehnološko modernizacijo uprave brez potrebnih demokratičnih izboljšav (Gibson in drugi, 2004: 8). Nasprotniki trdijo, da e-uprava ter digitalizacija politike prinašata mnoge dodatne pravice in možnosti vplivanja posameznika na policy proces. Toda, ali se s tem poveča tudi participacija državljanov in zmanjša njihova apatičnost (neodločena javnost je običajno vzvod, ki povzroča nihanje naklonjenosti javnosti strankam na volitvah)?

6.2.1. Raziskava uporabe interneta s strani političnih strank (za lastno promocijo)

Na voljo so rezultati raziskave iz leta 2002, ki razkriva, kako politične stranke (v tem primeru akterji, katerim participacija državljanov pomeni največ - zlasti po izteku štiriletnega mandata na volitvah) izkoriščajo potencial nove tehnologije (Franz, 2003: 45-47) na podlagi selekcioniranih kriterijev (le-ti najbolj jasno prikazujejo pripravljenost za sodelovanje z morebitnimi političnimi somišljeniki):

Tabela 3 : Izkoriščanje potenciala svetovnega spleta s strani političnih strank (2002)**

	LDS	SDS	NSI	ZLSD	SMS	SLS	SNS	DeSUS
a) Lahko pošlje pismo predstavniku	X	X	X	X	X	X	X	
b) Organizacija stranke	X	X	X	X	X	X		X
c) Sporočila za javnost	X	X	X	X	X			
č) Včlaniti se v stranko	X	X	X	X	X		X	
d) Politični program	X	X	X	X	X	X	X	
e) Razpored dogodkov	X			X		X		
f) Vključiti se v razpravo	X	X	X					
g) Iskalnik	X	X	X					
h) Pisati predstavnikom v DZ	X	X	X					
+) Redno vzdrževano	X	X	X	X	X			X

VIR: Franz, 2003: 46.

* Vrstni red strank je določen na osnovi največjega (oz. najmanjšega) prizadevanja za vključitev državljanov po danih kriterijih.

** Izvorna raziskava vsebuje tudi kriterij 'okrožnica', vendar je v opisu kriterijev le-ta pomanjkljivo predstavljen, zato sem ga izvzela iz svoje raziskave.

Ti rezultati so do določene mere presenetljivi, saj bi kot volivka (in potencialna članica strank) pričakovala večjo mero angažiranosti pri spletni promociji zgornjih političnih akterjev. Najočitnejša ugotovitev je dejstvo, da večina parlamentarnih strank v letu 2002 (ki je zanimivo za nadaljnjo primerjavo tudi spricho svojega 'nevolitvenega' predznaka – tako bomo videli tudi morebitno razliko pri volilnih prizadevanjih) ni izkoristila možnosti, katere ponuja splet v vseh svojih razsežnostih.

Stranke bi lahko mnogo bolje izkoristile ponujenega potenciala novih tehnologij – sodeč po številu uporabnikov spletne ponudbe lahko namreč zaključimo, da je internet nedvomno medij, ki se vse bolj uveljavlja (od leta 2001, ko ga je uporabljalo 19 odstotkov Slovencev, je število uporabnikov v letu 2003 naraslo že na 32 odstotkov, kar za 1 odstotek presega povprečje Evropske unije) in nudi odlično možnost za izvajanje političnega marketinga, rekrutacije novih članov, ipd.

6.2.1.1. Ponovitev raziskave - uporaba interneta v letu 2004 (politične stranke)

Za primerjavo sem s pomočjo enakih indikatorjev (na katerih je slonela predhodna, zgoraj grafično predstavljena, raziskava) analizirala spletne strani strank v parlamentu po volitvah v novembru 2004 (analiza spletne strani SMS je vključena zgolj zavoljo zanimivosti primerjave, čeprav ni uspela prestopiti praga za vstop v parlament):

Tabela 4: Izkoriščanje potenciala svetovnega spleta s strani političnih strank (2004)

	LDS	SDS	NSI	ZLSD	SMS	SLS	SNS***	DeSUS
a) Lahko pošlje pismo predstavniku	X	X	X	X	X ⁴	X	X	
b) Organizacija stranke	X	X	X	X	X	X	X	X
c) Sporočila za javnost	X	X	X	X		X ⁵	X	X ⁷
č) Včlaniti se v stranko	X	X	X	X	X	X	X	
d) Politični program	X	X	X	X	X	X	X	X
e) Razpored dogodkov	X	X	X	X ¹			X	X
f) Vključiti se v razpravo	X	X	X			X	X ⁶	
g) Iskalnik	X	X		X ²		X	X	X
h) Pisati predstavnikom v DZ	X	X	X	X ³			X	
++) Št. zunanjih povezav**	1		3	2	3	3		6

* Kriterij o redni vzdrževanosti sem pri raziskavi izpustila, ker zaradi krajšega raziskovalnega časa ugotovitve ne bi zadostile pogojem objektivnosti.

** Dodana je nova rubrika, ki kaže na odprtost stranke glede zunanjih povezav (pogoste so povezave s sorodnimi strankami v Evropskem parlamentu).

*** X¹...obstaja le arhiv dogodkov
 X²...možno je le iskanje po organizacijah ZLSD
 X³...obstaja le skupni mail za vse predstavnike ZLSD v DZ
 X⁴...obstaja le skupni mail za vse člane SMS
 X⁵...spletni časopis SLS (Odmev)
 X⁶... v razpravo se je moč vključiti le preko ankete
 X⁷...v obliki novic

Opazimo lahko, da je slika po volitvah v letu 2004 bistveno drugačna. Slovenske politične stranke so mnogo bolj rigorozno pristopile k urejanju spletnih strani. Skoraj v

vse stranke se je mogoče včlaniti preko spletnega naslova, jasno so deklarirani vsi politični programi, še vedno pa je delni primanjkljaj pri spletnih forumih, ki bi omogočili neposredno komunikacijo med obiskovalci strani in strankami. To dejstvo delno popravlja relativno dobro vzpostavljena mreža kontaktnih elektronskih naslovov (s poslanci stranke v DZ in tudi z ostalimi predstavniki).

Poudarka vredni sta dve spletni strani. Najprej je tu stran ZLSD, ki izjemno natančno skrbi za obveščanje medijev ter javnosti. Le-ti imajo možnost prebiranja sporočil, izjav predstavnikov stranke ter poročila iz novinarskih konferenc. Druga omembe vredna stran je stran DeSUS-a, ki je v dveh letih naredila velik korak pri urejenosti svoje strani; posebno koherentno (in primerno natančno) so urejene predstavitvene strani vseh kandidatov na letošnjih jesenskih volitvah, kjer si obiskovalci lahko preberejo vse o njihovih ciljih, predlogih, idejah ipd.

Večja angažiranost pri urejanju spletnih strani (v primerjavi z letom 2002) je prikaz jasnega uveljavljanja relevantnosti kiberprostora. Le-ta ponuja izjemen potencial lastne promocije (in je zlasti finančno ugodnejši) in sodelovanja s sodržavljeni. Podrobnejše urejena spletna stran priča o večjem stremenu stranke po transparentnosti delovanja (kar je vsekakor faktor zaupanja med volivci).

To poglavje je namenjeno prikazu povezanosti med politiko in novimi tehnologijami, hkrati pa ima vlogo blaženja preskoka na globalno raven (sledеče poglavje).

7. POVEZAVA OBRAVNAVANIH TIPOV DEMOKRACIJ

Z namenom jasnejšega razumevanja soočenja kozmopolitske in virtualne demokracije (ali, v danem primeru, razvoja informacijskih in komunikacijskih tehnologij) predstavljam sledeči teoretski model, ki vsebuje tri komponente:

- **tehnološko nerazvite vs. tehnološko razvite države:** ta ločnica je posnetek razvoja informacijskih in komunikacijskih tehnologij v državi (vprašanje o prisotnosti 'digitalne dobe'); vključuje več spremenljivk, kot so: informatizacija upravnih postopkov, dostopnost IKT državljanom, razširjenost uporabe interneta, ipd.
- **nehumanitarno vs. humanitarno delovanje države:** (ne)humanitarnost je v sledečem modelu predvsem dojeta v njeni mednarodni razsežnosti (le-ta je relevantna za obravnavanje kozmopolitske demokracije) – na tem mestu ne posvečamo posebne pozornosti t.i. 'interni' humanitarnosti (znotraj nacionalne države). Omeniti moramo še razlog za ločitev humanitarnosti od mednarodne politike države; le-ta je na mestu zaradi pomembnosti, katera je pripisana humanitarnosti v okviru kozmopolitskega ideala.
- **»zaprta« vs. »odprta« mednarodna politika:** tu govorimo o stopnji 'kozmpolitichnosti' (v duhu pričujočega diplomskega dela) ali zlasti sledenje načelom svetovnega državljanstva (s posebnim poudarkom, zavoljo državne perspektive, na »a) priznavanju in sprejemanju, da je posameznik podvržen moralnemu pravu, ki je višje kot pravo njegove države«; ter »b) angažiranje v aktivnostih za promocijo svetovne vlade tudi na državni ravni«).

Sledi tabela, ki ponazarja različne tipe državnih ureditev (države demokratičnega spektra) skozi perspektivo kozmopolitizma, humanitarnosti in tehnologije.

Tabela 5: Kozmopolitska demokracija v novih okvirih

	Tehnološko nerazvita država	Tehnološko razvita država
Nehumanitarno delovanje	NACIONALNA DEMOKRACIJA	PSEVDO-KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA
Humanitarno delovanje	IMAGINARNA KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA	NOVA KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA
	»Zaprta« mednarodna politika	»Odprta« mednarodna politika

7.1. NACIONALNA DEMOKRACIJA

Prva besedna zveza predstavlja tip demokracije, ki se relativno pogosto pojavlja med državami sodobnega sveta (navkljub njegovi navidezni reakcionarnosti).

V ta sklop prištevamo države, ki v svoje delovanje še niso vključile zadosten obseg nove informacijske tehnologije (kljub temu, da imajo zadostne vire, da bi dohitevale napredek). Takšna izbira odgovarja njihovi potrebi po ustvarjanju nekakšnega državnega kokona, zaprte celote, ki preprečuje pritek in odtok informacij, saj jim takšen tip tehnologije predstavlja potencialno grožnjo državnemu suverenosti ali ohranjanju reda znotraj državnih meja.

Druga določnica takšne države je humanitarno delovanje. Pri tem obravnavamo le eksterno humanitarnost (saj so te 'avtarkične'⁴ države večinoma sposobne zadovoljiti svoje interne potrebe ali pa so elite uspešni advokati 'nezahtevne, srečne skupnosti'). Države, ki zadovoljujejo oba kriterija te kategorije, so navadno mednarodno zaprte in stremijo po (utopični) samozadostnosti.

7.2. IMAGINARNA KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA

Njene določnice so: tehnološka nezaveščenost, humanitarno delovanje navzven in nagnjenost k mednarodni zaprtosti. Pridevnik 'imaginarna' v tem primeru ponazarja idealizem oblasti, ki se v neugodnih pogojih tehnološke nerazvitosti trudi 'skrbeti za druge', čeprav niti lastnih potreb ni sposobna zadovoljiti. Vseeno lahko rečemo, da te države izpolnjujejo prvo stopnjo 'državljana sveta' (»Mislím, da sem državlján sveta, torej sem.«) in sledijo viziji angažmaja v aktivnostih za promocijo svetovne vlade.

Državno oblast preveva utopizem, ki je posledica globalizacije – sledenje trendom (zlasti tehnološkim) pogosto lahko rezultira v izjemni notranji oslABLjenosti.

7.3. PSEVDO-KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA

Tip držav, ki spadajo v to kategorijo, ima v obstoječem grafičnem prikazu najbolj negativno izhodišče. To so države, ki s svojo informacijsko-tehnološko razvitostjo in mednarodno vpletenostjo povsem lahko sledijo zahtevam 'najhitrejših' držav. Vendar pa eksterno humanitarno delovanje zavračajo z argumenti »nesposobnosti zadovoljitve notranjih potreb, kaj šele zunanjih«.

Dejansko pa v tem primeru govorimo o državah, ki so nevoljne sodelovati v mednarodnih pomočeh. Izvora takšnega tipa ravnanja sta lahko splošno odklanjanje volivcev ali pa nezainteresiranost elite. Vseeno je takšno delovanje v dobi bliskovitih

---

⁴ Vprašanje avtarkičnosti (oziroma dvom v obstojnost koncepta v današnjem času) podrobneje osvetljuje poglavje 3.3.3 v pričujočem diplomskem delu.

komunikacij kmalu lahko na mednarodni zatožni klopi. Izolacija pa, obratno, lahko doživi negativno kulminacijo v času interne krize. Sodelovanje v mednarodnih humanitarnih akcijah predstavlja (v pragmatičnem pogledu) ustvarjanje lastne win-win situacije. Zunanja pomoč je namreč pogosto ključna za ohranitev delujočega notranjega gospodarstva. Bistvena za državo je zavest o recipročnosti slehernega humanitarnega dejanja. Vseeno je bolje, da dobrodelnost vodi egoizem, kot da je ni (vsaj za državo samo).

7.4. NOVA KOZMOPOLITSKA DEMOKRACIJA

Kulminacijo prizadevanja države, da sledi vsem svetovnim trendom, ki zaobsegajo tako humanitarno delovanje kot dohitevanje napredka na področju informacijske tehnologije, predstavlja nova kozmopolitska demokracija. Pridevnik 'nova' označuje sledenje prvotne percepcije kozmopolitske demokracije trendom novega tisočletja, ki zapovedujejo modernizacijo in drugačno definicijo Sizifovega principa. Državne oblasti so namreč prisiljene v spremljanje in konstantno ponotranjanje tehnološkega napredka. In kje lahko zaznamo princip Sizifa? Države 'valijo tehnološke skale' na vrh gore; ko dosežejo vrh (oziroma, izven metafore, dohitijo napredek z uvedbo najnovejših tehnologij), skoraj instantno njihov dosežek postane fosil nekdanje dobe – doba človeka se namreč vse hitreje nadgrajuje na nove stopnje.

V razlago: relativnost časa postaja vse bolj opazna (čeprav sekunda ostaja ista, se dozdeva, da čas teče vse hitreje). Zgodovinska ekskurzija nam razkrije, da človek sam zavestno vse natančneje definira svoj obstoj (prva obdobja obstoja človeka bi lahko definirali kot makro-zgodovina (zaradi obsežnosti v opisovanju), s časom pa se vse bolj premika na mikro raven) – od dobe odkritij in raziskovanj vsak večji tehnološki izum predstavlja prehod v novo obdobje.

Področje računalniške tehnike dodatno potrjuje domnevo – preskočilo je namreč na obdobje nujnega dnevnega ažuriranja. Tu je vidno sizifovstvo prizadevanja sledenja tehnološkimi trendom: ko država uvede novo tehnologijo, postane le-ta že skoraj s prvim dnem uporabe obsoletna.

Ta država je optimalna mikroklima za razvoj »makro-državljanstva« (oziroma, primarno, makrodržavljske zavesti). Posamezniki (ne zgolj elita) so že presegli izključno stopnjo zavesti o svetovnem državljanstvu in so postali promotorji tako odgovornosti za ta edini »naš« planet, kot tudi podrejanja najvišjemu moralnemu pravu in svetovni vladi (v kolikor s prej opredeljenimi pridržki skeptično privzemamo Združene narode).

Glavni smoter novo opredeljenega pojma je premostitev osrednjega prepada med dvema vejama elektronske demokracije – »...na konceptualni ravni lahko na eni strani govorimo o teledemokraciji (začetna opredelitev pojma sedanje digitalne demokracije, iz 80. let, op.a.) kot različici predstavniške tradicije demokracije, na drugi pa o teledemokraciji v podobi direktne, neposredne demokracije.« (Oblak, 2003a: 60)

Pričujoče ločevanje skušamo odpraviti prav z novo kozmopolitsko demokracijo. Vključujemo stališče Davida Helda, ki razlaga pojem 'kozmpolitska' (»Izraz 'kozmpolitska' je uporabljen, da prikaže model politične organizacije, v kateri imajo državljani – ne glede na njihovo lokacijo na svetu – svoj glas, input in politično predstavništvo v mednarodnih zadevah, vzporedno in neodvisno od lastnih vlad.« [Archibugi in Held, 1995: 12-14]), hkrati pa prestopamo na višjo raven participacije. Nove tehnologije namreč nudijo edinstveno priložnost premika iz prostora idealizma o »virtualnem prostoru in virtualnih skupnosti, obeh kot metafor za širše kulturne procese« (Holmes, 1997:1) in jih začnemo predstavljati v materialni kontekst – okolje, v katerem bo moč na novo percipirati in mobilizirati svetovno javnost.

V diplomskem delu so informacijske in komunikacijske tehnologije privzete bolj s predznakom instrumentov za lokalne, regionalne in globalne oblasti ter posameznike, s pomočjo katerih se povezujejo v eno svetovno celoto, vladajo in participirajo. Holmes pa pravi, da lahko nove tehnologije z avoljo svoje razvitosti smatramo tudi kot »nove kontekste, ki ustvarjajo nove realnosti ter nove politike; le-te odgovarjajo prostorskim in časovnim svetovom, ki še nikoli prej niso obstajali v človeški zgodovini.« (Holmes, 1997: 3) Prav ta 'novost' je običajno ovira, ki konservativno nastrojenim oblastem predstavlja faktor negotovosti; le-ta dodatno imobilizira nadaljnji razvoj, saj časovno omejeni mandati (katere spremlja želja po ponovni izvolitvi) ekstremizma (in novo, svetovno koreliranje, nedvomno sodi v to kategorijo) navadno ne postavljajo med

prioritete. Z uvajanjem e-uprave, e-volitev ipd. (takšno delovanje še zdaleč ni značilno za globalno realnost, vendar smo trenutno v času, ko razvite države s svojim deležem svetovnega kapitala odločilno zaznamujejo stanje sveta, zato to, z zadržki, privzemam kot svetovno realnost) prehajamo v obdobje e-kvartarja (geološko karikirano). Rastoči ekološki, gospodarski in ostali problemi terjajo od posameznikov in vladajočih entitet koreliranje – s stališča učinkovitosti vzgibi le-teh niso pomembni (tako občutek solidarnosti kot tudi egoizma lahko vodita v uspešno reševanje problemov).

7.5. KLASIFIKACIJA SLOVENIJE

Shema, predstavljena v tem poglavju, prikazuje novo možnost klasificiranja držav, upoštevajoč tri komponente: njihovo tehnološko razvitost (kar je komplementarno z njihovim dejanskim uporabljanjem te tehnologije), (ne)humanitarno delovanje in odprta (zaprta) mednarodna politika. Na podlagi opredeljenih determinant bomo poskusili umestiti v shemo Slovenijo – ter tako ugotovili, če odgovarja kozmopolitski demokraciji v novo zastavljenih okvirih.

Oglejmo si element tehnološke razvitosti. Po številu uporabnikov interneta (32 odstotkov [Oblak, 2003b: 95]) sovpadamo z evropskim povprečjem. Tudi v javni upravi smo priča konstantnemu uvajanju novih tehnologij. Vse več informacij, dokumentov,... je dostopnih preko spleta. Slovenijo tako lahko uvrstimo v kategorijo 'tehnološke razvitosti' (še zlasti ob primerjalni perspektivi z nerazvitim deli sveta).

Drugi obravnavani vidik je odprta (zaprta) mednarodna politika. Za preučevanje te komponente je začetek novega tisočletja ravno pravšnji, saj lahko postrežemo s primerom vključevanja v EU in vstopa v NATO (kot dve vidnejši sodobni alianši). Odprtost tako ni vprašljiva, saj to dokazujejo politična dejanja.

Najbolj vprašljiva komponenta, ob kateri se v zadnjem času pospešeno krešjejo mnenja, je humanitarnost. Dvom v Slovenijo kot humanitarno državo je izbruhnil ob katastrofi (26.12.2004) v jugovzhodni Aziji. Po novem letu so se v medijih pojavile zaskrbljujoče številke, ki so kazale na odnos slovenske vlade do žrtev tsunamija – »vlada je za pomoč

žrtvam katastrofe v Aziji namenila le 44 milijonov tolarjev, štirikrat manj denarja kot prebivalci.« (Praprotnik, 2005: 1)

Tako je npr. UNICEF zbral rekordnih (v Sloveniji) 68 milijonov tolarjev, Rdeči križ 52 milijonov, Karitas pa 51 milijonov tolarjev. Skupno so torej zbrali 171 milijonov tolarjev, kar je štirikratna količina prispevka slovenske vlade. Solidarnostni čut oblasti se je izkazal kot zelo nizek. In ker dejanja klasificirajo, Slovenija tako ne spada med humanitarne države ter se nahaja na repu Evrope, celo za Malto (in to v času, ko največje svetovne velesile kar tekmujejo med seboj za večje donacije; o motivih darovanja denarja na tem mestu ne bomo dvomili, saj so žrtve ne glede na (ne)altruistične težnje dobile pomoč).

Slovenijo torej lahko klasificiramo edino med psevdo-kozmpolitske demokracije. Tako nam je prisojeno izjemno negativno izhodišče za graditev nove državnosti v okviru Evropske unije. Med opredeljevanjem motivov za takšno delovanje smo zasledili:

- splošno odklanjanje volivcev in
- nezainteresiranost elit.

Rezultati zbrane pomoči med volivci jasno presegajo prispevek vlade, zato lahko prvi argument ovržemo. Ostane nezainteresiranost elit, ki pa je preko objavljene lestvice količine donacij evropskih članic že doživela mednarodno neodobranje. Zavest o recipročnosti slehernega humanitarnega delovanja med slovenske vodilne osebe očitno še ni prodrila.

8. SKLEP

Nova doba človeka, v delu karikirano poimenovana tudi e-kvartar, pomeni odmik od zadovoljne resignacije z demokratičnim predznakom. Sodobni posameznik, pretežno reduciran na izključno potrošništvo, mora sam najti alternative udejstvovanja na slehernem področju – njegov malik postane napredek.

Prav takšna miselnost vodi do logičnega zaključka, da je tudi v sferi politike in zlasti njenega konstituiranja vzorcev družbenih relacij, čas za inovativen pristop. Kot primerna rešitev se v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja ponudi kozmopolitska demokracija (ni popolna noviteta, vendar se prestavi iz utopije v potencialno realnost). Sprejemljiva je predvsem zavoljo svoje latentne konsenzualnosti; ne predstavlja namreč popolno spremembo obstoječega reda, temveč ima v sebi kar nekaj atavističnih določnic (kot je npr. povratek k demokratični 'gori Sinaj', antični Grčiji). Kot omenjeno, se razmišljanje o kozmopolitizmu pojavlja zlasti v kriznem času; torej lahko zaključimo, da je današnje obdobje kot nalašč za preučevanje (in posledično, uvajanje) kozmopolitske demokracije.

Drugi pol preučevanja v pričujočem diplomskem delu je virtualna demokracija oziroma zlasti njena fizična manifestacija, informacijska in komunikacijska tehnologija. Le-ta postaja nujni sestavni del obstoja posameznika – pri tem ne mislimo zgolj na e-volitve, ki so še posebno predmet aktualnih razprav. Prihaja do avtomatizacije, virtualizacije, deterritorializacije procesov, pomembno vlogo pa igrajo tudi mediji, ki so nemalokrat vzvod za aktivacijo participacije posameznikov.

Referenčni primer, na katerem smo preverjali hipotezo (pred končnim sinopsisom), je bila Slovenija. Osredotočili smo se na osrednji državotvorni dokument, Ustavo (ter jo testirali skozi prizmo kozmopolitskih načel) in na politične stranke kot akterje, katerim njim simpatizerska participacija državljanov na volitvah predstavlja osnovni pogoj za parlamentarno preživetje ali obstoj. Po pregledu Ustave smo pri strankah preverjali njihovo 'spletnost' ali skrb za ažurnost in urejenost spletnih strani. Tako smo izpostavili povezavo med kozmopolitsko in virtualno demokracijo na nacionalni ravni. Opaženo je bilo bistveno večje prizadevanje na strani strank v sledenju napredku - omogočanje

spletne včlanitve v stranko, jasno deklarirani politični programi ter zunanje povezave. Čeprav je primer vzet iz nacionalnega konteksta, diplomsko delo jasno nakazuje na relevantnost tega nivoja (kot osnove za kozmopolitsko delovanje).

Glavno soočenje obeh polov hipoteze predstavlja shema, ki je predstavljena v šestem poglavju diplomskega dela. Humanitarnost tu predstavlja pomembno spremljevalno komponento (in ji zaradi določenega obsega dela nismo posvečali dodatne pozornost). Osrednji osi sta tako razvitost tehnologije (predvsem informacijsko-komunikacijske) znotraj države ter odprtost (zaprtost) mednarodne politike v državi (njena 'kozmpolitičnost'). Smoter dobljene sheme je zlasti teoretičen, saj se država lahko sama poskuša kvalificirati znotraj zastavljenih določnic. S tem se ji ponudi možnost preučitve ključnih napak delovanja in potencialno izboljšanje. T.i. 'nova kozmopolitska demokracija' predstavlja vrhunec, rezultat truda sledenja napredku tako na humanitarnem kot na tehnološkem področju. Posameznik v tej - kozmopolitsko zreli - mikroklimi lahko postane makro-državljan. Vidimo torej, pragmatično osvetljeno, da globalna participacija brez virtualne podpore ne bi bila mogoča.

Sodobnost torej prerašča meje utopije in se redefinira v virtualnem svetu. Navkljub patriotističnim izbruhom predstavljata virtualna in kozmopolitska demokracija inovacijski (ali kar razvojni) smernici novega tisočletja. Njuna relacija se giblje na ozki liniji med dihotomijo in komplementarnostjo (primer: virtualna demokracija na eni strani beleži sleherno dejanje, na drugi pa ustvarja nov občutek kozmopolitske svobode). Vseeno je v razmerju med njima simbioza oziroma, v skrajnem primeru, parazitizem (katerega lahko smatramo kot nekakšno sprevrženo različico simbioze). Ena brez druge ne moreta obstajati, saj druga drugo ustvarjata (kozmpolitske demokracije brez virtualne, globalistične podlage ne bi bilo, hkrati pa je sama rezultat obstoja novih tehnologij, ki zblížujejo svet in pozivajo k izbrisu pojma 'odročnost').

Zaključek v sozvočju z odprtjem teme je za kozmopolitsko demokracijo v digitalni dobi kot sledi:

»*Hic Rhodus, hic salta!*« (»Tu, sedaj, je priložnost, da pokažeš, kaj zmoreš.«)

Latinski pregovor

9. LITERATURA

1. Ackerman, Bruce (1994): Rooted Cosmopolitanism. *Ethics*. Št. 104, str. 516-35.
2. Anderson, Benedict (1998): Zamišljene skupnosti: O izvoru in širjenju nacionalizma. SH Zavod za založniško dejavnost, Ljubljana.
3. Andrassy, Juraj (1990): Međunarodno pravo. Školska knjiga, Zagreb.
4. Archibugi, Daniele in Held, David (ur.) (1995): *Cosmopolitan democracy: An Agenda for a New World Order*. Cambridge, str. 12-14.
5. Beck, Ulrich (2004): Intervju: Kozmopolitski človek ima hkrati korenine in krila. Sobotna priloga *Dela*, 31.7.2004, str. 10-12.
6. Beck, Ulrich (2003): Kaj je globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo. Krtina, Ljubljana.
7. Cameron, Maxwell A. (2001): Global Village or Global Apartheid? *The World After September 11, 2001*. <http://www.policyalternatives.ca/bc/opinion78.html>, 13.9.2004.
8. Farr, James (1982): Historical Concepts in Political Science: The Case of »Revolution«. *American Journal of Political Science*. Letnik 26, št. 4, str. 688-708.
9. Franz, Damjan (2003): Digitalna demokracija in politična kultura na primeru Slovenije. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. Letnik XXXI, št. 211, str. 34-53.

10. Gibson, Rachel K., Römmele, Andrea in Ward, Stephen J. (ur.) (2004): Electronic democracy: Mobilisation, Organisation and Participation via new ICTs. Routledge, London.
11. Habermas, Jürgen (2003): The Postnational Constellation. V: Held, David, McGrew Anthony (ur.): The Global Transformations Reader – An Introduction to the Globalization Debate. Polity Press, UK, str. 542-47.
12. Heater, Derek (1996): World Citizenship and Government: Cosmopolitan Ideas in the History of Western Political Thought. Ipswich Book Co Ltd, Ipswich, Suffolk.
13. Held, David (2003): Cosmopolitanism: Taming Globalization. . V: Held, David, McGrew Anthony (ur.): The Global Transformations Reader – An Introduction to the Globalization Debate. Polity Press, UK, str. 514-29.
14. Held, David (2000): Democracy and Globalization. <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/workpap/wp97-5/wp97-5.html>, 13.9.2004.
15. Held, David, McGrew, Anthony (2002): Globalization/Anti-Globalization. Polity Press, Cambridge.
16. Holmes, David (ur.) (1997): : Virtual Politics: Identity and Community in Cyberspace. SAGE Publications Ltd., London.
17. Loader, Brian D. (ur.) (1997): The Governance of Cyberspace: Politics, Technology and Global Restructuring. Routledge, London.
18. Lu, Catherine (2000): The One and Many Faces of Cosmopolitanism. The Journal of Political Philosophy. Letnik 8, št.2, str. 244-67.

19. Lukšič, Andrej (2003): Hermesovi obrazi demokracije. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. Letnik XXXI, št. 211, str. 11-33.
20. Madžarevič, Branko (ur.) (1998): Slovar slovenskega knjižnega jezika. DZS, Ljubljana.
21. McGrew, Anthony (2003): Models of Transnational Democracy. V: Held, David, McGrew Anthony (ur.): The Global Transformations Reader – An Introduction to the Globalization Debate. Polity Press, UK, str. 500-13.
22. Mittelman, James H. (1997): How Does Globalization Really Work? V: Mittelman (ur.): Globalization: Critical Reflections. Lynne Rienner Publishers, Inc., Colorado.
23. Oblak, Tanja (2003a): Ali kaj e-participirate? Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. Letnik XXXI, št. 211, str. 57-73.
24. Oblak, Tanja (2003b): Izzivi e-demokracije. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.
25. Pogge, Thomas W. (2003): Priorities of Global Justice. V: Held, David, McGrew Anthony (ur.): The Global Transformations Reader – An Introduction to the Globalization Debate. Polity Press, UK, str. 548-58.
26. Praprotnik, Rok (2005): Ugled države na kocki. Jutranje delo, 11.1.2005, str. 1.
27. Scheffler, Samuel (1999): Conceptions of Cosmopolitanism. Utilitas. Letnik 11, št. 3, str. 256-76.
28. Slovenska Ustava (1991). http://www.dz-rs.si/si/aktualno/spremljanje_zakonodaje/ustava/ustava.html, 10.6.2004.

29. Organizacija združenih narodov (1977): Ustanovna listina Združenih narodov in Statut Meddržavnega sodišča. OZN, New York.
30. Splošna deklaracija človekovih pravic. <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/slv.htm>, 17.2.2005.
31. Waldron, Jeremy (2000): What Is Cosmopolitan? Journal of Political Philosophy, letnik 8, št. 2, str. 227-43.
32. Waters, Malcolm (1995): Globalization. Routledge, London.
33. Weiss, Linda (1998): The Myth of the Powerless State. Cornell University Press, New York.
34. Zolo, Danilo (1997): Cosmopolis: Prospects for World Government. Polity Press, Cambridge.